

บทที่ 3

ที่มา ความหมาย และความสำคัญของบัวจากประวัติศาสตร์

บัว เป็นคำในภาษาไทย มีความหมายว่าเป็นพืชน้ำชนิดหนึ่ง การที่บัวเป็นพันธุ์ไม้ที่ได้รับความนิยมว่ามีความสำคัญอยู่ในประวัติและตำนานลัทธิศาสนาของอินเดีย มาแต่ดึกดำบรรพ์ บัวจึงมีความหมายปรากฏอยู่ในภาษาบาลีสันสกฤตหลายความหมาย

บัวได้ชื่อว่า *บงกช* หมายถึง *เกิดแต่ตม* มาจากธรรมชาติการกำเนิดของบัวที่เมื่ออยู่ในเปือกตมอันสกปรก แต่ก็สามารถพลิกพันชูก้านใบและผลิติดอกขึ้นเหนือน้ำ งามผุดผ่อง สะอาดปราศจากมลทินส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ เปรียบเสมือนมนุษย์ผู้มีพื้นเพกำเนิดจากแหล่งต่ำทราม แต่สามารถดำรงตนให้เป็นคนดี อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขเพราะมีธรรมะค้ำจุนจิตใจ

บัวได้ชื่อว่า *กมล* แปลว่า *ใจ* หมายถึง การมีจิตใจที่ดั่งามบริสุทธิ์ ผ่องแผ้วประดุจดอกบัว มีผู้เปรียบรูปพรรณสัณฐานแห่งหัวใจมนุษย์ว่าคล้ายดอกบัวตูมจึงเรียกหัวใจว่า *ดวงกมล* หัวใจของมนุษย์ผู้ใดหากได้เห็นแจ้งถึงธรรมะแห่งพระพุทธองค์ และน้อมรับพระธรรมอันประเสริฐนั้นไว้ในดวงจิตแล้ว ก็จักปรากฏความอิมเอบึกบานประดุจดอกบัวคลี่บานรับแสงอรุณ บทสวดมนต์ทำนองสรภัญญะที่คุ้นเคยกันดีบทหนึ่ง ได้เปรียบเทียบถึงพระหฤทัยแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันทรงตัดแล้วซึ่งกิเลสสารทั้งปวงว่า

หนึ่งในพระทัยท่าน ก็เบิกบานคือดอกบัว
ราศีปัพพัตว์ สุกคนธกำจร

บัวเป็นดอกไม้อันทรงคุณค่าทั้งความงามและคุณประโยชน์นานับประการ ดอกบัวเพียงดอกเดียวไม่ว่ากำลังตูมหรือบานกลับมีความงามล้ำลึกยิ่งกว่ามวลบุปผาลดาชาติ ซึ่งนำมาผูกร้อยรวมกันเป็นช่อ วัฏจักรของบัวยังแผ่แผงไว้ด้วยปรัชญาชีวิต ซึ่งชี้ให้เห็นถึงธรรมะหลายประการ ดังนั้น บัวจึงได้ชื่อว่าเป็นดอกไม้แห่งปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาทางตะวันออก และยังมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตตลอดจนความเชื่อในลัทธิศาสนาต่าง ๆ ของชาวตะวันออกอย่างลึกซึ้ง

ชาวฮิปปโตโบราณ เป็นชนชาติที่นิยมนับถือ ดอกบัวสายหรืออุบลชาติ บัวได้แพร่หลายมาสู่ฮิปปโตจากเมล็ดซึ่งติดมากับชาวเปอร์เซียที่เข้ามาบูรณฮิปปโตประมาณ 708 ปี ก่อนคริสตกาล และได้แพร่ขยายพันธุ์ไปในแม่น้ำไนล์ ชาวฮิปปโตนั้นให้ความนับถือแม่น้ำไนล์ ประดุจเทพเจ้า จึงนิยมสิ่งต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในแม่น้ำไนล์ด้วย ดังนั้นบัวซึ่งเจริญงอกงามตามฟากฝั่งแม่น้ำ

ซึ่งมีกระแสไหลชะล้างให้สะอาดอยู่เสมอ จึงเป็นเครื่องหมายของความบริสุทธิ์ นอกจากนี้ชาว
อียิปต์โบราณยังสังเกตว่าดอกบัวสายหรืออุบลชาติเบ่งบานรับแสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ แล้วจะหุบ
ลงเมื่อดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้า ดอกบัวสายจึงเป็นสัญลักษณ์ของเทพครองฟ้า ซึ่งหมายถึงดวง
อาทิตย์ มีนามว่า เทพเอมอน หรือ รา มีรูปเป็นเด็กนั่งบนดอกบัว

ชาวเอเชียส่วนใหญ่มีค่านิยมอันสูงส่งต่อดอกบัวหลวงหรือปทุมชาติ อาจเป็นเพราะมีกำเนิดอยู่อย่างแพร่หลายในดินแดนแถบนี้ ดังนั้นดอกบัวทั้งดอกตูมและบานจะได้รับการนำมาเป็นสัญลักษณ์เครื่องอุปโภคสำคัญประจำองค์ของเหล่าเทพเจ้าทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์

ชาวอินเดียและลังกา ยกย่องให้บัวหลวงเป็นดอกไม้ประจำชาติ ดอกบัวหลวง ได้รับการนำมาเป็นฐานรองรับรูปเคารพซึ่งเรียกว่า *ปัทมาสนะ* *กมลสนะ* หรือ *ปัทมาปะปาทปฐะ* ส่วนดอกบัว กอบัว ในสภาพธรรมชาติ ได้เป็นต้นแบบของ *ปุระณะกลศ* *ปุระณะฆฏะ* โดยจะทำเป็นลวดลายรูปภาพขณะหม่อน้ำบรรจุบัวทั้งก้านใบและดอกบัว แสดงถึง ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์อันมีความหมายว่าให้ประสบผลสำเร็จในทุกสิ่งที่ปรารถนา และช่วยให้บังเกิดทรัพย์สมบัติทั้งปวง

ชาวจีน เรียกดอกบัวว่า *เหลิเยนฮวา* หรือ *เหอฮวา* ซึ่งแปลว่า การปรองดองกัน รวมกันและการต่อเนื่องไม่จบสิ้น เป็นความหมายทางสิริมงคล จากธรรมชาติดอกบัวต่างจากต้นไม้อื่นที่มักออกดอกก่อนจึงจะมีผล แต่บัวนั้นจะผลิดอกและออกผลในเวลาเดียวกัน ชาวจีนจึงนิยมนำดอกบัวมาประกอบเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นการอวยพร เช่น ภาพผักบัวอันอุดมด้วยเมล็ด หมายถึง การอวยพรให้มีบุตรในเร็ววัน ภาพนกกระยางกับดอกบัว อวยพรให้ได้เป็นขุนนางตลอดไป ภาพเด็กอุ้มปลาและถือดอกบัว หมายถึงให้มีเหลือมิใช้ติดต่อกันทุกปี ภาพดอกบัวออกจากตลับมีเห็ดหลังจื่อ หมายถึงให้รักใคร่ปรองดองและสมปรารถนา ฯลฯ

ชาวพม่า นิยมนำบัวหลวงมาใช้ในพิธีกรรมเพื่อความยั่งยืน

ชาวไทย โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนยกย่องบัวหลวงว่าเป็นดอกไม้ชั้นสูงที่จะนำมาใช้สักการบูชาพระรัตนตรัยและใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ดอกบัวจึงเป็นดอกไม้ประจำพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

เนื่องจากที่มาและความหมายของบัวมีต้นเค้ามาจากประวัติและตำนานในลัทธิศาสนา เป็นสำคัญ จึงขอแนะนำเรื่องราวของบัวเกี่ยวกับลัทธิศาสนามาเสนอให้ทราบดังนี้

บัวในศาสนาพราหมณ์

ประวัติความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์

ดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลของอินเดียนับเป็นอู่อารยธรรมใหญ่แห่งหนึ่งของโลกแต่เดิม
 มามีชนเผ่าผิวดำเชื้อสายดราวิเดียน ซึ่งถูกเรียกว่า *มิลักชะ ทัสยู* หรือ *ทาส* ตั้งถิ่นฐานอยู่
 จนกระทั่งประมาณ 1,400 – 1,500 ปีก่อนคริสตกาล ก็ได้มีชนชาติอารยันเชื้อสายอินโดยูโรเปียน
 ซึ่งเรียกตนเองว่า *อริยกะ* อพยพจากภูมิภาคอินเดียแถบทะเลสาบแคสเปียน เข้ามายึดครองและ
 ขับไล่พวกมิลักชะให้ถอยร่นลงไปได้ จนต้องไปอยู่อาศัยในบริเวณปลายแหลมสุดของอิน
 และเกาะลังกาในที่สุด ชาวอริยกะนี้เป็นบรรพบุรุษของชาวอินเดียในปัจจุบัน

ลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของชาวมิลักชะนับถือภูตผีปีศาจ เทวดาในธรรมชาติ มีความเชื่อว่า
 แผ่นดิน ภูเขา ต้นไม้ ดอกไม้ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เป็นต้นกำเนิดแห่งเผ่าพันธุ์ของคน
 ส่วนชาวอริยกะเมื่อก่อนอพยพลงมานับถือลัทธิอารยัน มีความเชื่อว่าเทวดาเป็นเจ้าของ
 โลกธาตุที่มนุษย์ต้องอาศัยและมีอำนาจบันดาลความเป็นไปในการดำเนินชีวิตทั้งยังนิยมในลัทธิ
 บูชาไฟเพื่อทำพิธีปลีกรรม และสวดอ้อนวอนให้เทพเจ้าเหล่านั้นช่วยเหลือและคุ้มครองตน ชาว
 อริยกะได้พยายามต่อต้านและทำลายลัทธิความเชื่อของชาวมิลักชะให้หมดสิ้นไป เช่นการใช้ไฟ
 ทำลายลัทธิบูชาหรือนาค แต่ก็ยังสามารถลบล้างความเชื่อเหล่านี้ได้ เนื่องจากเป็นความเชื่อที่
 หยั่งรากลึกอยู่ในพื้นประเพณีเดิม การบวงสรวงภูตผีปีศาจต้นไม้และสัตว์ต่าง ๆ จึงยังคงดำเนินอยู่
 ตลอดมา ทั้งยังแฝงอยู่ในเรื่องราว ตำนาน พงศาวดาร ในรูปของการกำเนิดอันพิสดาร เป็นต้น
 ว่าชาวคันธารซึ่งนับถือม้าและน้ำ ก็ยกเอาแม่น้ำสินธุให้เป็นมารดาของม้า ส่วนชาวภารตะที่นับ
 ถือพรหมเชื่อว่ามารดาของชาวภารตะทั้งปวงคือ นางคงคา จึงเรียกนามแม่น้ำว่า *คงคา* และเชื่อ
 ว่าเป็นมารดาของนาค เป็นต้น

นอกจากนี้ในนิทานพื้นบ้านของยุคต่อ ๆ มา มักมีเรื่องราวการกำเนิดของมนุษย์ จากสัตว์
 ต้นไม้ หรือดอกไม้ อาทิเช่น กุมาร กุมารี ที่เกิดในรอยเท้าสัตว์ หรือนางงามผู้กำเนิดในดอกบัว
 เป็นต้น เหล่านี้ล้วนสืบมาจากความเชื่อตามลัทธิดั้งเดิมของชาวมิลักชะทั้งสิ้น

ลัทธิอารยันนั้นต่อมาได้มีการปรับปรุงในหลักการของลัทธิจนกระทั่งเกิดความ
 เปลี่ยนแปลงจนลัทธิเดิมเสื่อมลงกลายเป็นลัทธิใหม่ คือ *ลัทธิพราหมณ์* ดังนั้นลัทธิศาสนา
 พราหมณ์ จึงมีกำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย โดยชาวอารยันที่อยู่ในอินเดียเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่มีคัมภีร์ไตรเพทเป็นหลักปฏิบัติในการทำพิธีปลีกรรมบูชา
 และมีคัมภีร์พระเวทเป็นคู่มือในการประกอบพิธี โดยมีนักบวชซึ่งนับถือว่าเป็นบุคคลสำคัญผู้มี

สติปัญญาอรอบรู้ศิลปะวิทยาการทั้งปวง เรียกว่า *พราหมณ์* เป็นผู้กระทำพิธี พิธีพลีกรรมตามลัทธิ พราหมณ์จะมีการตั้งแท่นบูชาไฟเพื่อให้เปลวไฟและควันพวยพุ่งขึ้นบูชาเทพเจ้าบนสรวงสวรรค์ มีการบวงสรวงด้วยเนยและน้ำโสมซึ่งเป็นน้ำจากเถาไม้ชนิดหนึ่ง พร้อมการสวดขับกล่อมสรรเสริญ ให้เทวดาพอใจ และช่วยเหลือตามความต้องการ นอกจากนี้ยัง มีการสังเวद्यโดยวิธีปีญกรรมคือฆ่า สัตว์บูชาัญญหลักความเชื่อของลัทธิพราหมณ์นี้มีว่า พระพรหม เป็นพระเป็นเจ้าที่เป็นประธานอัน ยิ่งใหญ่เพียงพระองค์เดียว ทรงเป็นผู้สร้างโลกธาตุจึงมีนามว่า *ธาดา* หรือ *วิธาดา* แปลว่า ผู้ทรง ไว้ *โลเกศ* แปลว่า จอมโลก และ *ปรเมษฐ์* ผู้ยิ่งใหญ่ในสวรรค์

ในมานวธรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงกำเนิดของพระพรหมและการสร้างจักรวาลว่า

เมื่อโลกยังว่างเปล่าอยู่นั้น พระอาตมภู คือผู้เกิดได้ด้วยตนเองปรารถนาจะสร้างสิ่งทั้ง ปวงจากร่างของพระองค์ จึงสร้างน้ำขึ้นก่อน แล้วนำน้ำเชื้อปล่อยลงในน้ำนั้น เกิดเป็น นไซส์ทองมี แสงเหมือนดวงอาทิตย์ ต่อมาไข่ทองแตกออกเป็นสองซีก ซีกเบื้องบนเป็นท้องฟ้ากับทิศทั้ง 8 ซีก เบื้องต่ำเป็นแผ่นดิน และระหว่างซีกโลกทั้งสองนั้นทรงสร้างสถานที่อันเป็นนิรันดร์ของน้ำ พระ พรหมก็ประสูติในนั้นเช่นกัน จึงมีนามว่า *หิรัณยครรภ์* และทรงเป็นบรรพบุรุษ ของโลกทั้งปวง

ลัทธิศาสนาพราหมณ์มีการแตกแยกออกเป็นหลายนิกาย ลัทธิฮินดูก็เป็นนิกายหนึ่งที่แยก สาขามาจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ โดยดัดแปลงแก้ไขและปรับปรุงหลักการของศาสนาพราหมณ์ ตามความเห็นของคนในยุคสมัยต่อมา

ลัทธิศาสนาฮินดูยังคงมีความเชื่อว่า น้ำซึ่งเป็ นสสารอย่างแรกที่เริ่มมีขึ้นในจักรวาลทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตนั้น ผู้เป็นพระผู้เป็นเจ้าอันสูงสุดของศาสนามีนามที่มาจากศัพท์ *นารา* แปลว่า น้ำ สนธิ กับ *ฮยณ* แปลว่า เคลื่อนไหว รวมเป็น *นารายณ์* แปลว่า ผู้เคลื่อนไหวอยู่ในน้ำ พระ นารายณ์เสด็จไปบรรทมอยู่ในน้ำ คือ ในเกษียรสมุทรหรือทะเลน้ำนมเป็นบางครั้งจากคัมภีร์วราหะ ปุราณะซึ่งกล่าวถึงการสร้างโลกตามคติของลัทธิศาสนาฮินดูว่า พระนารายณ์ พระผู้เป็นเจ้าผู้ ยิ่งใหญ่เหนือมวลเทพทั้งปวง เรียกว่า *ปรพพรหม* ทรงรำพึงถึงการที่จะสร้างโลกให้เกิดขึ้น แต่ งเนื่องจากทรงเป็นอรูปรูปเทพที่ไม่มีตัวตน จึงไม่สามารถทำการใดได้เองตามพระประสงค์ ดังนั้น ทรงแบ่งภาคออกเป็นองค์พระวิษณุพร้อมประทานอานุภาพอันยิ่งใหญ่ เพื่อให้ปฏิบัติภารกิจตามที่ ปรพพรหมทรงมีพระประสงค์ พระวิษณุเมื่อบังเกิดขึ้นมาได้เสด็จประทับเหนือบัลลังก์อนันต นาคราชในเกษียรสมุทร ทรงรำพึงถึงทิพยกายกำเนิดแห่งพระองค์ เมื่อบรรทมหลับไปก็สุบินนิมิต ถึงพระกระณิกกิจที่จะทรงสร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ พลันก็บังเกิดดอกบัวหลวงผุดขึ้นจากพระนาภี มีพระ พรหมสี่พักตร์ประทับอยู่ ณ ใจกลางดอกบัวนั้น พระพรหมนี้เองคือผู้สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นใน

จักรวาล จากการที่พระวิษณุมีดอกบัวผุดขึ้นจากพระนาภี จึงมีนามว่า *ปัทมนาภะ* มีความหมายว่า *สะดือดอกบัว* จึงเป็นความเชื่อของช่างชาวฮินดูว่าพระนาภีของพระวิษณุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ก้านบัวเป็นเขาพระสุเมรุดอกบัวเป็นโลกจักรวาล กลีบบัวและเกสรเป็นภูเขาด่าง ๆ ที่อยู่รายรอบภูเขาพระสุเมรุขึ้น

ศาสนาฮินดูนี้เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมา ได้เกิดความคิดความเชื่อแตกต่างกันไปกลายเป็นนิกายใหญ่น้อยสลบซับซ้อนแต่ละนิกายได้แต่งคัมภีร์สรรเสริญเกียรติคุณเทพเจ้าที่ฝ่ายตนนับถือให้มีฤทธิ์อำนาจเป็นเลิศเหนือเทพองค์อื่น ๆ ซึ่งความเป็นใหญ่กัน เกิดเป็นความแตกแยก ไม่สามัคคีกัน จนกระทั่งเกิดลัทธิที่คิดรวมพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามภาคได้แก่พระพรหมผู้สร้างพระ วิษณุผู้บริหาร และพระศิวะผู้สังหาร เข้าด้วยกัน คือ *ลัทธิตรีมูรติ* เพื่อลดความขัดแย้งนั้น อย่างไรก็ตาม ลัทธิ นิกายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ เมื่อรวมแล้วต่างก็คือศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นปฐมกัลป์ ของลัทธิศาสนา นิกายทั้งปวงในอินเดีย และหากพิจารณาจากคัมภีร์อันเป็นแก่นของลัทธิ นิกายต่าง ๆ นั้น แล้ว จะพบว่าบัวได้รับยกย่องว่าเป็นพืชน้ำสำคัญเปรียบเหมือนชีวิตที่ถือกำเนิดจากน้ำ และก่อให้เกิดมวลสรรพชีวิตทุกรูปแบบ จึงปรากฏเกี่ยวพันกับเทพเจ้าทั้งหลายมากกว่าพันธุ์ไม้อื่นใด คติความนิยมในเรื่องดอกบัวนี้ได้สืบทอดจากลัทธิปริมาตั้งแต่ 3,000 ปี ล่วงมาแล้วจนถึงปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของบัวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

เทพเจ้าทั้งหลายในศาสนาพราหมณ์ผู้เป็นบุคลาธิษฐานของอำนาจธรรมชาติซึ่งมีเรื่องราวการกำเนิดเกี่ยวเนื่องกับดอกบัว และมีดอกบัวเป็นสัญลักษณ์สำคัญ ดังนั้นจึงนิยมใช้ดอกบัวทั้งตูมและบานเป็นสัญลักษณ์เครื่องอุปโภคสำคัญประจำพระองค์ของพระเป็นเจ้า

พระพรหม เทพเจ้าที่ได้รับยกย่องว่าเป็นเทพผู้สร้างสรรพสิ่งในจักรวาล มีน้ำพระทัยเยือกเย็น กอปรด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทรงมีกำเนิดจากดอกบัว จึงมีนามว่า *กันชะชะ* มักสถิตบนดอกบัวแดง จึงมีนามว่า *กมลาลัน* แปลว่าผู้มีดอกบัวแดงเป็นอาสนะ และ *สโรชิน* แปลว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งดอกบัว การที่ทรงประทับบนอาสนะดอกบัว เสมอนี้ คงจะเนื่องมาจากทรงมีกำเนิดจากดอกบัวที่ผุดขึ้นจากพระนาภีของพระนารายณ์ ทรงมีหงส์เป็นพาหนะ บางครั้งจึงมีนามเรียกว่า *พระกมลาลันครรไลหงส์*

พระนารายณ์ หรือ **พระวิษณุ** สถิตในสวรรค์ชั้นไวญญูฐ์ ดังมีความพรรณนาในคัมภีร์มหาภารตะว่า แผ่นดินเป็นทองทั้ง แผ่น วัดโดยรอบได้สองหมื่นโยชน์ วิมานทั้งปวงล้วนแล้วไปด้วยแก้วมณี เสาและเครื่องประดับในวิมานนั้น ๆ ทำด้วยพลอยต่าง ๆ มีน้ำคงคาไหลผ่านจากสวรรค์ชั้นสูงลงมาเป็นมหานที ในสวรรค์ชั้นนี้มีสระอยู่ห้าสระ ดอกบัวสีน้ำเงิน แดง และขาวบานสะพรั่ง พระนารายณ์ประทับบนอาสนะดอกบัว พระกรทั้งสี่ทรงสังข์ จักร คทา และปัทมา หรือดอกบัวแดง ซึ่งปัทมานี้เป็นสัญลักษณ์แทนแผ่นดิน เพราะแผ่นดินหรือโลกนั้นในปัทมบุราณกล่าวว่าเดิมเป็นดอกบัวทอง และการที่ทรงถือดอกบัวซึ่งอนุโลมว่าเป็นแผ่นดินนั้นอีกนัยยะหนึ่งคืออำนาจพลังของเทพผู้คุ้มครอง ซึ่งพระวิษณุคือเป็นเทพผู้คุ้มครองหรือผู้บริหารโลกนั่นเอง ดังนั้นเมื่อใดเกิดทุกข์ขึ้นในโลก พระนารายณ์จะอวตาร ลงมาปราบปรามยุคเข็ญนั้นให้หมดสิ้นไป มีตำนานเกี่ยวกับพระวิษณุกับดอกบัวว่า เมื่อครั้งกฤตยุคคือ ในช่วงที่โลกมีอายุอยู่ประมาณ 1,728,000 ปี พระวิษณุได้เสด็จออกจากกรุงพาราณสีในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ลงอาบน้ำในแม่น้ำคงคา ทรงมีดำริจะทำการบูชาพระศิวะด้วยดอกบัว 1,000 ดอก แต่ปรากฏมีเพียง 999 ดอก ขาดดอกอยู่อีกเพียง 1 ดอก จะครบจำนวนพัน จึงควักลูกตาข้างหนึ่งออกบูชาแทน ชาวฮินดูผู้นับถือนิยายไพชนพจึงมีพิธีเกี่ยวกับดอกบัว โดยจะนำดอกบัว 1,000 ดอก ไปถวาย พระวิษณุที่เทวาลัยเป็นประจำทุกปี เรียกว่า **พิธีไวญญูฐ์จตุรทศ**

พระลักษมี มเหสีพระนารายณ์ ตามคัมภีร์รามายณะกล่าวว่า มีกำเนิดจากฟองน้ำเมื่อครั้งที่เทพและอสูรร่วมกันกวนน้ำอมฤตจากเกษียรสมุทร ตามคติชาวฮินดู พระลักษมี เป็นเทวีผู้มีรูปโฉมงดงาม กายสีทอง ภูษาสีเหลือง มีกลิ่นกายหอมดังดอกบัว ฟุ้งขจรไปไกลถึง 200 โยชน์ พระกรทรงถือดอกบัวแดงหรือปัทมา และจะประทับยืนหรือนั่งบนดอกบัวเสมอจึงมีนามเรียกขานว่า **พระศรีเทวีแห่งดอกบัว** เมื่อคราวที่พระนารายณ์อวตารเป็นพราหมณ์เดี่ยวในปางวามนาวตาร พระลักษมีได้ตามเสด็จมากำเนิดในดอกบัวแดงจึงมีนามว่า **ปัทมา** หรือ **กมลดา** ชาวฮินดูนับถือว่า พระลักษมีเป็นเทพนารีผู้อำนวยโชคลาภและความมั่งคั่ง ทรงมีน้ำพระทัยเมตตาเสมอ จึงมีการจัดพิธีบูชาเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในโภคทรัพย์ และใช้ดอกบัวสีแดงหรือปัทมาเป็นเครื่องสักการะสำคัญในพิธีบวงสรวงนั้น

พระสุรัสวดี มเหสีพระพรหม ตามคัมภีร์มหาภารตะและรามายณะกล่าวว่า เป็นเทวีผู้มีรูปโฉมงดงาม ผิวกายขาวมธุผ่อง ทรงอาภรณ์สีขาว พระกรทั้งสี่ทรงถือ พิณ ถ้วยน้ำ คัมภีร์และดอกบัวหลวง หมายความว่า ทรงเป็นเทพแห่งดนตรีการขับร้อง เป็นเจ้าแห่งแม่น้ำทั้งปวง เป็น

เทพแห่งอักษรศาสตร์ให้ความอุปถัมภ์แก่การศึกษา ดังนั้น เด็กชาวฮินดู เมื่อจะเริ่มเรียนอ่านเขียนหนังสือ จะต้องบูชาพระสุรัสวดีเป็นปฐม และที่ทรงดอกบัวนั้นก็มีความหมายว่าทรงเป็นผู้กำเนิดน้ำอันนำมาซึ่งความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ ทรงมีนกยูงเป็นพาหนะ

พระคงคา ตามคัมภีร์พระเวทว่า เป็นธิดาองค์แรกของพระหิมวัตกับนางเมนา และเป็นเชษฐภคินีของพระอุมา ทรงเป็นเทวีผู้มีความงาม กายสีขาวย สามเศียร หกกร บางครั้งทรงถือคัมภีร์ บางทรงถือดอกบัวหลวง ซึ่งหมายถึงความบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทินมีปลาเป็นพาหนะ เดิมทีพระคงคาอยู่บนสวรรค์ แต่ทำวาทกรรม ได้ทำพิธีอัญเชิญให้ไหลลงสู่พื้นโลกเพื่อชำระอัฐิพระโอรสทั้งหกหมื่นให้พ้นจากบาปมลทิน ชาวฮินดูจึงนิยมนำขี้เถ้าและทิ้งใ้ภาชนะลงในแม่น้ำคงคาด้วยความเชื่อประการเดียวกันนี้

พระคณศ หรือ **พระวิฆเนศวร** เป็นโอรสพระอิศวรกับพระอุมา ลักษณะรูปร่างเป็นมนุษย์ อ้วนเตี้ย ท้องพลุ่ย เศียรเป็นช้าง กายสีแดง สีกร ทรงถือบ่วงบาศ ขอช้าง บางครั้งทรงถือวัชระ จักร สังข์ คทาหรือดอกบัว มีหนู เป็นพาหนะ ชาวฮินดู นับถือพระคณศเป็นเทพแห่งความรู้ ศิลปวิทยาการทั้งปวง เป็นเทพเจ้าเหนือการรจนาหนังสือ และเป็นใหญ่เหนืออุปสรรคความขัดข้องทั้งปวง กำเนิดพระคณศทำไมจึงมีเศียรเป็นช้าง ต่างมีเรื่องราวเป็นตำนานกล่าวโดยพิสดารหลายเรื่อง อาทิเกิดขึ้นจากการบริภษาษาของพระนารายณ์ใน งานโสกันต์ ทำให้เศียรพระคณศขาดหายไป พระวิศวกรรมได้นำศีรษะของช้างซึ่งนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกมาต่อไว้แทน พระคณศจึงมีเศียรเป็นช้างแต่บัดนั้น

ในตำราสร้างโลกมีเรื่องราวว่า สมัยไตรดายุคพระเป็นเจ้าสามภพมาประชุมพร้อมกัน พระอิศวรมีเทวโองการให้พระเพลิงทำเทวฤทธิ เกิดเป็นเปลวเพลิงออกจากช่องพระกรรณทั้งสองมีรัศมีสว่างรุ่งเรือง ที่กลางเปลว เพลิงนั้นเบื่องขวามีเทวกุมารพระองค์หนึ่งมีพระพักตร์เป็นช้าง พระกรขวาทรงตรีศูล พระกรซ้ายทรงดอกบัว มีอูเรนทร์เป็นสังวาล นิ่งชาถุณมณฑล พระเป็นจึงให้นามว่า **ศิวบุตรวิฆเนศวร** ส่วนทางเบื้องซ้ายมีเทวกุมารนามว่า **พระโกญจนานเศวรสิวบุตร** เป็นช้างสามพักตร์ หกพระกร พระกรหนึ่งเกิดเป็นช้างเผือก 33 เศียร ชื่อ **เอราวถัน** อีกพระกรหนึ่งเกิดเป็นช้างเผือก 3 เศียร ชื่อ **ศรีเมฆคละไตรดายุค** ส่วนพระกรอื่น ๆ เกิดเป็นช้างเผือกตระกูลต่าง ๆ ในโลก พระกุมารทั้งสองนี้เป็นเทพที่หมอช้างทั้งหลายได้ไหว้บูชา

ในคัมภีร์กัณณะปุราณะมีอุปาขยานคือเรื่องแทรก เล่าเรื่องพระคณศตอนหนึ่งว่า ครั้งหนึ่งพระคณศทรงหนุมมาจากพรหมโลก หนูซึ่งพระคณศทรงมานั้นตกใจ ทำให้พระคณศ พลัดตกลง

มา พระจันทร์เห็นเข้าก็หัวเราะขึ้นด้วยความขบขัน พระคเณศโกรธจึงสาปพระจันทร์ว่าถ้าปรากฏให้ผู้ใดเห็นผู้นั้นจะถูกล่ามโซ่โดยไม่มีคามผิด พระจันทร์จึงต้องหนีไปหลบซ่อนอยู่ในดอกบัวทุกคืน พระพฤษภดี ต้องช่วยอุณพระคเณศให้ใจอ่อนยกโทษให้เพียงแต่คงค่าสาปไว้เฉพาะวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 อันเป็นวันบูชาพระคเณศ ดังนั้นในวันนั้นชาวฮินดูจะไม่มองพระจันทร์ หากใครพลั้งเผลอต้องทำพิธีล้างบาปโดยการอดอาหารในวันแรม 4 ค่ำ แทน

ดอกบัวเป็นดอกไม้ที่มีความสำคัญสำหรับพระคเณศ เนื่องจากชาวฮินดูเชื่อว่าเป็นเครื่องเทวรูปภาคแห่งองค์พระคเณศ ดอกบัวที่ทรงถือจะเป็น นชนิดดอกบัวสายสีน้ำเงินซึ่งบานรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืน และในพิธีบูชาพระคเณศในวันเพ็ญเดือน 6 ซึ่งถือว่าเป็นเดือนประสูติ ชาวฮินดูจะเขียนรูปดอกบัว 8 กลีบ ด้วยกระแจะจวงจันทร์ แล้ววางรูปพระคเณศพร้อมเครื่องสังเวียงบนรูปดอกบัวนั้น

พระอัคนี หรือ **พระเพลิง** เป็นเทพเจ้าที่มีความสำคัญและเป็นที่น่าถือนานตั้งแต่ยุคสมัยไตรเพท ซึ่งนับถือลัทธิบูชาไฟ พระอัคนีเป็นบุรุษมีสองพักตร์ สีกร มีลิ้น 7 ลิ้น พระกายเป็นสีเพลิง ภูษาสีม่วง มีคันทันเป็นมงกุฎ ทรงรถเทียมด้วยม้าสีแดง บางครั้งทรงแกะหรือระมาด (แรด) เป็นพาหนะ พระอัคนีมี 8 กร ทรงอาวุธหลายชนิด เช่น ศร ชื่อ **อากเนยศาสตร์** โคมรที่ประกอบด้วยเปลวเพลิง และยังทรงถือดอกบัวด้วย ทำให้มีนามว่า **อนชหัสถ์** แปลว่ามีมือถือดอกบัว ดอกบัวน่าจะหมายถึงพลังงานแห่งธรรมชาติ คือ เปลวไฟ อันมีศักยภาพในการชำระสิ่งที่เป็นมลทิน

พระสุรียาทิตย์ หรือ **พระอาทิตย์** เป็นเทพนพเคราะห์มิได้สถิตอยู่บนเทวโลกเป็นการถาวร แต่ต้องโคจรให้แสงสว่างและความอบอุ่นอยู่ระหว่างเทวโลกและมนุษย์โลกเป็นประจำทรงรถเทียมด้วยม้า 7 หัว 7 ตัว พร้อมด้วยสารถี ชื่อ **อรุณ** พระอาทิตย์มีรูปเป็นบุรุษร่างเล็ก กายสีแดง มีรัศมีรุ่งโรจน์รอบตัว ภูษาสีเหลืองอ่อน อารมณ์แก้วบัทมราช ทรงถือดอกบัวแดงหรือปัทมะ อยู่สองพระหัตถ์ด้วยทรงเป็นผู้ประทานแสงตะวันอันอบอุ่นให้เกิดพลังอันงอกงามแก่สิ่งมีชีวิต สอดคล้องกับการแบ่งบานของปัทมะหรือดอกบัวแดงที่แผยกลีบดอกรับแสงอาทิตย์เป็นสำคัญ ดังนั้นดอกบัวแดงหรือปัทมะจึงเป็นเทวรูปภาคของพระสุรียเทพและมีความหมายแห่งพลังอำนาจ ส่วนอีกสองพระหัตถ์ พระหัตถ์หนึ่งทรงห้ามอุปัชฌ์วันตราย อีกพระหัตถ์หนึ่งประทานพร หากมิได้

ทรงรถ พระอาทิตย์จะประทับนั่งบนแท่นดอกบัว พระอาทิตย์ เป็นเทพที่มนุษย์โลกมีความผูกพันใกล้ชิดและให้ความเคารพบูชาอย่างสูงมาแต่โบราณ ก่อนเทพ

ความสัมพันธ์ของบัวกับมนุษย์ในศาสนาพราหมณ์

ดอกบัวมีได้เพียงแต่เกี่ยวข้องกับภารกิจแห่งเทพเจ้าเท่านั้น หากภารกิจของมนุษย์ผู้มีบุญญาธิการ และสัตว์ที่นับถือว่าเป็นสัตว์ชั้นสูง ดอกบัวก็มีส่วนเข้ามาเป็นองค์ประกอบเพื่อเสริมบุญญาบารมีแสดงถึงความเป็นทิพย์เป็นสิ่งพิเศษเหนือสิ่งใด นอกจากนี้คติความเชื่อของชาวฮินดูยังมีว่าดอกบัวเป็นเครื่องหมายของมดลูกคือที่อยู่ของทารกในครรภ์อีกด้วย

ท้าวโนมาตัน กษัตริย์แห่งพระนครศรีอยุธยา ต้นวงศ์ของพระราม ถือกำเนิ ดจากดอกปทุมชาติ ดังมีเรื่องราวในนารายณ์สิบปางว่า เมื่อคราวเกิดทุกข์เข็ญด้วยหิรันตย์กษัตริย์ ม้วนแผ่นดิน พระนารายณ์อวตารลงมาเป็นเสวตวราหะ (หมี) ปราบหิรันตย์กษัตริย์สำเร็จแล้วได้เสด็จ ไปบรรทมยังเกษียรสมุทร และกระทำเวทฤทธิให้ดอกปทุมชาติขึ้นจากพระอุทรมีพระกุมารบัง เกิดในดอกปทุมชาตินั้น พระนารายณ์ได้พาพระกุมารไปถวายต่อพระอิศวร พระอิศวรได้ประทานพระนามว่า **อโนมาตัน** พร้อมกับทรงมีเทวโองการให้ฤๅษีทั้ง 4 นามว่า **ยูทธ อักขระ ทหะ และยาคะ** ลงมาสร้างเมืองในป่าซึ่งมีต้นขุมเห็ดเป็นไม้สำคัญ ประทานนามว่า **พระนครศรีอยุธยา** แล้วทรงมอบให้ท้าวโนมาตันสถิตเป็นปฐมกษัตริย์สืบไป ดังบทพระราชนิพนธ์ เรื่องรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ 1 ได้เริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงปฐมวงศ์พระรามว่า

แล้วกลับเป็นองค์พระทรงครุฑ	ถือเทพอาวุธเงื้อง่า
เหาะทะยานผ่านขึ้นเมฆา	ตรงมาเกษียรสมุทรไทย
ครั้นถึงเข้าที่บรรทมสินธุ์	กลางมหาวารินกว้างใหญ่
เหนือบัลลังก์หลังนาคอำไพ	สะกดใจร้ายเวทพิธีการ
บังเกิดเป็นประทุมเกสร	อรชรรับแสงพระสุริย์ฉาน
ขึ้นในอุทรแล้วเบิกบาน	มีพระกุมารโฉมยง
อยู่ในห้องดวงโกเมศ	ดังพรหมเรื่องเดชคัลไลหงส์
จึงพระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์	อุ้มองค์กุมารนั้นเหาะมา

นางสีดา ในเรื่องนารายณ์สิบปาง ตอนรามจันทราวตาร เมื่อพระนารายณ์อวตารเป็นพระรามเพื่อปราบทศกัณฐ์นั้น พระลักษมีได้อวตารลงมาเป็นนางสีดาด้วย ซึ่งกำเนิดของนางสีดานั้นดอกบัวมีบทบาทสำคัญในส่วนเสริมสร้างบุญญาธิการเช่นกัน โดยเริ่มต้นเมื่อพิเภกทำนายว่าพระธิดาซึ่งประสูติจากทศกัณฐ์และนางมณฑิลาเป็นกาลกนิแก่ญาติวงศ์แห่งกรุงลงกา ทศกัณฐ์จึงมีบัญชาให้สุกสารเสนานำผอบใส่พระธิดาไปทิ้งน้ำ

ครั้นถึงท่ามกลางสาคร	นามกรวัลวานที่ศรี
ก็ทิ้งลงในวนวาริ	ตามมีบัญชาพระยายักษ์
ด้วยบุญสมเด็จพระอัครเศ	เกิดเป็นปทุมเมศเท่ากัจกร
รับผอบโคมยงนงลักษณ	ขุนยักษ์ไม่เห็นก็กลับมา

(รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1)

ดอกบัวได้นำผอบใส่พระธิดาลอยไปติดทำนน้ำหน้าอาศรมพระชนก พระชนกพบเข้าจึงนำไปเลี้ยงไว้ แต่แต่มาทีไรก็รู้สึกว่าการทำงานที่ทรงสละราชสมบัติมาก็เพื่อบำเพ็ญเพียรให้บรรลุนิพานสมบัติ จึงนำพระธิดาใส่ผอบตามเดิมแล้วนำไปฝังดินไว้

เมื่อนั้น	พระมหาดาบสพรตกล้า
ครั้นหลุมสำเร็จดังจินดา	จึงตั้งสัตยาวาที
แม้นางจะได้ร่วมเศวตฉัตร	กับองค์จักรพรรดิเฉลิมศรี
จรจรโลงโลกาประชาชี	ธาตรีเป็นสุขสถาวร
จงบันดาลดวงทิพย์ปทุมมาศ	อันโอภาสด้วยกลิ่นเกษร
ผุดขึ้นมาในดินดอน	รับผอบบังอรด้วยบุญญา
เดชะความสัตย์พระมุนี	ทั้งบุญพระลักษมีเสนาหา
ก็เกิดเป็นบัวทองโสภา	ขึ้นมากลางหลุมตั้งใจ
เบิกบานเกษรขจรรส	พระดาบสหยิบเอาผอบใส่
แล้วสังคีษผู้ร่วมหฤทัย	จงกลบเกลียดินให้เสมอดี

(รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1)

ต่อมาเมื่อพระชนกได้บำเพ็ญเพียรจนบรรลุซึ่งญาณสมาบัติแล้ว ก็รำลึกถึงพระธิดาบุญธรรมที่ฝังดินไว้ จึงทำการไถดินเพื่อค้นหา

พบซึ่งดวงทิพย์ปทุมมาลัย	โสภาสกลีบกำนสดไส
ส่งกลิ่นหอมรื่นชื่นใจ	อำไพบานแย้มขจายจร
เห็นทั้งผอบสุวรรณรัตน์	จำรัสในห้องเกสร
ดั่งมณฑาทิพย์อรชร	จับแสงทินกรพรายพรรณ
เปิดขึ้นเห็นโฉมพระธิดา	งามยิ่งนางฟ้าในสวรรค์
นรลักษณ์พักตราวิลาวัณย์	รับขวัญแล้วอุ้มนางเทวี

(รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1)

ด้วยกลไกอันลึกลับมหัศจรรย์ ที่ธรรมชาติสรรค์สร้างประติติประดอย ดอกบัวให้มีรูปทรงงดงามเกินกว่าที่จะเข้าใจด้วยสติปัญญาของมนุษย์ ก่อให้เกิดจินตนาการอันกว้างไกล นำไปสู่เรื่องราวตำนาน เล่าขานกลายเป็นคติความเชื่อ หยั่งรากกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา

ความสัมพันธ์ของบัวกับสัตว์ในศาสนาพราหมณ์

ชาวอินเดียนับถือว่าช้างเป็นสัตว์สิริมงคล โดยเฉพาะช้างเผือกจะได้รับยกย่องว่าเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองและคู่พระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าช้างสามารถบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล ขจัดความแห้งแล้งและโรคระบาดให้หมดสิ้นไป เมื่อช้างเป็นสัตว์ประเสริฐดังนี้แล้วก็ย่อมมีกำเนิดในที่สูงส่งด้วยเช่นกัน ผู้นับถือลัทธิไวษณพนิกายซึ่งมีพระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าสูงสุด เชื่อว่าช้างมีกำเนิดจากดอกบัว ซึ่งเป็นดอกเดียวกับที่ผุดจากพระนาภีของพระนารายณ์ โดยมีพระพรหมธาดาสถิตอยู่ ณ ห้องเกสรของดอกบัวนั้น เรื่องราวตอนนี้พ้องกับปฐมแห่งตำราคชศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งมีอยู่ในหมวดภาคผนวกของคัมภีร์อถรรพเวทว่า ดอกบัวหลวงดอกนี้มี 8 กลีบ 173 เกสร พระนารายณ์ได้นำไปถวายพระอิศวรยังเขาไกรลาส พระอิศวรนำมาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน จากนั้นประทานเกสรบัวจำนวน 8 เกสร แก่พระนารายณ์ พระอัคนีได้ 135 เกสร พระพรหมได้เกสร 24 เกสร กับกลีบบัวทั้งหมด 8 กลีบ ส่วนที่เหลืออีก 8 เกสร เป็นของพระองค์เอง จากนั้นพระผู้เป็นเจ้าทั้งสิ้นนำชิ้นส่วนของดอกบัวทั้งหมดมาประสิทธิ์ประสาทในอุบัติเป็นคชชาติขึ้นในโลกรวม 4 ตระกูลด้วยกันคือ อิศวรพงศ์ พรหมพงศ์ วิษณุพงศ์ และ อัคนีพงศ์ ตามตำราคชศาสตร์ได้จำแนกช้าง

ทั้ง 4 ตระกูลนี้ออกเป็นข้างต่าง ๆ อีก 181 ชาติ รวมมีจำนวนเท่ากับเกสรบัว 173 เกสรและกลีบบัวอีก 8 กลีบ

ในคัมภีร์ปุราณะ มีเรื่องราวกล่าวถึงกำเนิดของข้าง *ไอราวตะ* หรือ *เอราวัน* อันเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งเกิดจากการกวนเกษียรสมุทร ข้างนี้มีคุณสมบัติพิเศษในการบันดาลให้เกิดเมฆและฝน เพื่อขจัดความแห้งแล้ง ชื่อ *ไอราวตะ* จึงแปลว่า เมฆ ฟ้าแลบ และฝน ต่อมาได้เป็นพาหนะของพระอินทร์ เทพผู้มีความสำคัญองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์ และเป็นเทพเจ้าแห่งฝน ข้างไอราวตะ หรือข้างเอราวัน นี้มีลักษณะพิเศษและพิสดารยิ่งนัก คือเป็นข้างเผือกผิวขาวผ่อง สามารถเนรมิตกายให้มีความสูงถึง 150 โยชน์ มี 33 เศียร บนเศียรประดิษฐานมณฑปแก้วสูงถึง 12 โยชน์ และบัลลังก์แก้วกว้าง 1 โยชน์ เป็นที่ประทับของพระอินทร์ เศียรหนึ่งมีงา 7 งา งามหนึ่งยาวประมาณ 50 โยชน์ แต่ละงามีสระโบกขรณี 7 สระ แต่ละสระมีบัว 7 กอ ในแต่ละกอมีดอกอยู่ 7 ดอก แต่ละดอกมี 7 กลีบ แต่ละกลีบมีเทพธิดาฟ้อนรำอยู่ถึง 7 องค์

เรื่องราวการกำเนิดของข้างตามความเชื่อของลัทธิศาสนา แสดงให้เห็นว่าข้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญสำหรับชาวฮินดูเช่นเดียวกับดอกไม้สำคัญคือ ดอกบัว ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้ต่างมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างน่าอัศจรรย์ กล่าวคือ มีต้นกำเนิดจากแห่งเดียวกันคือ น้ำ มีความหมายอย่างเดียวกันคือ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ และต่างก็เป็นสัญลักษณ์แห่งมารดาของโลก คือ *พระสรี* หรือ *พระลักษมี*

บัวในศาสนาพุทธ

บัวเป็นพืชพันธุ์ไม้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามากกว่าพันธุ์ไม้อื่นใด จึงได้รับยกย่องให้เป็นดอกไม้สัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา ความนิยมในดอกบัวว่าเป็นดอกไม้สูงส่งและศักดิ์สิทธิ์นั้น มีมาแต่ดั้งเดิมในสังคมชาวอารยันยุคไตรเพท จนกระทั่งอีก 650 ปีต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในสมัยยุคภารตวรรษ ซึ่งอยู่ระหว่างยุคไตรเพทกับยุคปุราณะ คตินิยมเรื่องดอกบัวก็ยังคงสืบทอดอยู่เป็นพื้นประเพณีและสามารถเขารูปรอยกันได้อย่างสนิททั้งสองลัทธิศาสนา คือทั้งพราหมณ์และพุทธต่างก็เชื่อว่าบัว เป็นต้นไม้ต้นแรกที่เกิดขึ้นในโลก คำว่า *ปทุม* ในภาษาบาลี จึงแปลว่าต้นไม้อต้นแรก อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างก็ยังมีเช่น ฝ่ายศาสนาพราหมณ์มุ่งเน้นว่า ดอกบัวเป็นที่กำเนิดของเทพเจ้าเพื่อมาอุปถัมภ์โลก ส่วนศาสนาพุทธมุ่งหมายว่าดอกบัวเป็นสัญลักษณ์หรือนิมิตให้ทราบถึงจำนวนผู้ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอสงไขย

หนึ่ง ๆ ดังนั้นดอกบัวในศาสนาพุทธจึงมีความหมายเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่บัวได้รับยกย่องว่ามีความสำคัญยิ่งดังนั้นก็ทำให้ในคัมภีร์พุทธศาสนา ล้วนมีเรื่องราวของบัวแทรกอยู่ด้วยเสมอ แสดงให้เห็นว่าบัวเป็นดอกไม้ที่ได้รับความนิยมน้อยยิ่ง ในคติของชาวภารตวรรษแล้วสืบเนื่องไปยังชนชาติอื่น ๆ ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของบัว

จากคัมภีร์โลกสันฐานทางคติฝ่ายพระพุทธศาสนา กล่าวถึงจักรวาลและการเกิดโลกว่า หลังจากไฟประลัยกัลป์ที่ไหม้รุ่งโรจน์โชตินาการจนถึงสววรรคดับลงหมดสิ้นแล้ว อากาศก็มี ดมิด ด้วยหมอกควันหนาที่บ ฝนเริ่มโปรยลงมา หนาหนักขึ้นทุกที จนมีเมล็ดใหญ่ราวภูเขา น้ำไหลป่า ท่วมทันจนเต็มแสนโกฏิจักรวาล จากนั้นเกิดมีลมพัดตะล่อมน้ำจนรวมกันเป็นก้อนเหมือนหยดน้ำ บนใบบัว แล้วน้ำก็แห้งงวดลงจนเห็นแผ่นดินสววรรคตอนต่อลงมายุบตัวลงเป็นรู้น กลายเป็น ก้อน ดินที่ผุดขึ้นคล้ายดอกเห็ด ส่งกลิ่นหอมมีรสโอชา โลกที่เคยมีดมิดก็บังเกิดพระอาทิตย์ พระจันทร์ สองสว่าง ต้นไม้ต้นแรกที่เกิดขึ้นคือกอบัว กอบัวจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้นของกัปใหม่ บรรดาพรหมซึ่งอยู่ในชั้นสุทธาวาสจะพากันลงมาดูนิมิตแห่งดอกประทุมว่าจะมีพระพุทธเจ้าบังเกิด มาตรัสรู้ในกัปใหม่หรือไม่ หากกอบัวไม่มีดอกเรียกว่า *สูญกัป* หมายความว่า จะไม่มี พระพุทธเจ้ามาตรัสเป็นพระสัพพัญญูโปรดสัตว์โลก เหล่าสุทธาวาสพรหมก็จะเศร้าโศกเสียใจว่า มนุษย์โลกแห่งกัปใหม่จะลุ่มหลงมัวเมา ละเว้นจากการปฏิบัติธรรมอันเป็นครรลอง แห่งพระ นิพพาน เมื่อละจากการเป็นมนุษย์ก็จะตกอยู่ในจตุรกาย ในส่วนพรหมโลกก็จะปราศจากซึ่งทวย เทพ หากกอบัวนั้นมีดอกบัวเกิดขึ้นบรรดาพรหมก็จะพากันโลมโนสขึ้นชมยินดี ด้วยมีหนทางที่จะ นำไปสู่ความสำเร็จในบรรดาผลนิพพานอันเป็นเอกัตถบรมสุข และพรหมโลกก็จะพร้อมดี วย เหล่าพรหมและทวยเทพทั้งปวง กัปที่เกิดใหม่ จึงเป็น *อสุภกัป* หมายถึงกัปที่จะไม่ว่างเปล่าอีก ต่อไป

ดอกบัวแต่ละดอกซึ่งเกิดจากกอบัวต้นไม้ต้นแรกของกัปใหม่จะมีจำนวนแทน พระพุทธเจ้าหนึ่งพระองค์ หากมีหนึ่งดอกเรียกว่า *สารกัป* สองดอกเรียก *มณฑกัป* สามดอก เรียก *วรกัป* สี่ดอกเรียก *สารมณฑกัป* ในกัปที่กำลังดำเนินอยู่เวลานี้มีชื่อว่า *ภัททกัป* เนื่องจากมี ดอกบัวจำนวน 5 ดอก ปรากฏอยู่ในก้านเดียวกัน จึงมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ในภัททกัปนี้จำนวน 5 องค์ด้วยกัน และได้ทรงบังเกิดแล้วสี่พระองค์ คือ *พระกุกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัสสป* และ *พระสมณโคดม* พระพุทธเจ้าพระองค์สุดท้ายที่จะมาตรัสรู้ต่อไปในภายภาคหน้าคือ *พระศรี อาริยมเตไตรย์*

บทบาทสำคัญของบัวในพุทธประวัติ

คติทางพุทธศาสนานิยมให้เกิดทิพยปทุมชาติ เป็นปาฏิหาริย์เพื่อรองรับหรือเป็นที่ประทับของมหาบุรุษหรือพระพุทธเจ้า ต ลอดจนผู้มีบุญญาบารมี เข้าทำนองเดียวกับทางศาสนาพราหมณ์ที่จัดให้ดอกบัวเป็นทิพยอาสนะของพระผู้เป็นเจ้า เพราะกำเนิดของดอกบัวที่สามารถหลักพันจากโคลนตมขึ้นผลิบานเหนือน้ำ ดังนั้นกำเนิดของอัครวิบุคคคจึงควรเป็น *ปัทมสมภพ* คือเกิดจากดอกบัว ด้วยเหตุนี้ดอกบัวจึงกลายมาเป็นเครื่องหมายศักดิ์สิทธิ์ของลัทธิศาสนา ในตำนานมุลศาสนากล่าวถึงตอนที่พระสมณโคดมพุทธเจ้าจะเสด็จมาตรัสรู้ พระสัพพัญญุตญาณในภททกัพบว่า ก่อนหน้านั้นพระพุทของคเคยเสวยภพชาติเป็นพระยาอติเทโว เจ้าเมืองกรณทกะพร้อมกัศิริคุปต์อำมาตย์ ซึ่งต่อไปจะได้ตรัสรู้เป็นพระศรีอริยเมตไตรยทั้งสองพระองค์ ทรงมีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเมื่อยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ซึ่งในครั้งนั้น ผู้มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า *พรหมเทโว* ได้เสด็จมายังเมืองกรณทกะเพื่อจัดเทศนาธรรมจักร ครั้นถึงก็ทรงเปล่งพระรัศมีรุ่งเรืองเจดจ้าไปทั่วกรณทกะนคร กระทำให้พระยาอติเทโวสะดุ้งตกพระทัย ศิริคุปต์อำมาตย์ออกไปดูเหตุการณ์จึงพบมหาบุรุษประกอบด้วยมหาบุริสลักษณะ 31 ประการ ก็ทราบทันทีว่าเป็นพระพุทธเจ้าเสด็จมา จึงนำความกราบทูลให้พระยาอติเทโวรีบเสด็จออกมาต้อนรับ เมื่อได้ทราบข่าว พระยาอติเทโวก็บังเกิดศรณำปีติ เสด็จก้าวพระบาทลงทางสี่หับัญชรแทนการลงทางบันไดปรารงค์ปราสาท ทันใดนั้นดอกบัวหลวงประมาณเท่ากงเกวียนก็ผุดขึ้นจากพื้นดินมารองรับด้วยอำนาจศรัทธาแรงกล้า ดอกบัวหลวงได้นำไปสู่สำนักของพระพรหมเทโวพุทธเจ้า จากนั้นทรงก้าวลงจากดอกบัวเพื่อเข้าไปสักการะด้วยดอกไม้ พร้อมทั้งอธิษฐานตั้งความหวังเป็นพระพุทธเจ้าในภพภาคหน้า

ในทศชาติชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณนั้น ก็ได้มีการกล่าวถึงบทบาทของบัวอยู่ในหลายชาติ อาทิจากเรื่องมโหสถชาดก มีเรื่องราวว่าครั้งหนึ่งมโหสถเถียงกับเสนกว่าบัญญัติกับทรัพย์อย่างใดประเสริฐกว่ากัน เสนกว่าทรัพย์นั้นประเสริฐกว่า และยกเอาเรื่องราวของโควินทเศรษฐี ขึ้นเป็นอุทธาหรณ์ว่าโควินทเศรษฐีมีทรัพย์ถึง 80 โกฏิ แต่ไร้ปัญญาทั้งรูปร่างก็ทรลัษณ์ เวลาพูดมีน้ำลายไหลยี้ดออกจากร่องปากทั้งสองข้าง ถึงก ระนั้นยังมีสตรีสาวรูปร่างประดุจนางอัปสร แต่งตัวด้วยอาภรณ์อันวิจิตร ถือดอกบัวเขียวคอยรองน้ำลายอยู่ทุกขณะ พวกนักเลงที่ต้องการดอกบัวได้พากันมาคอยเก็บดอกบัวทางช่องหน้าต่างไปล้างน้ำลายออกแล้วนำมาประดับกายเสมอ

จากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร อันประกอบด้วย ยพระคาถา 101 คาถา กล่าวถึงชุกได้เดินทางไปถึงอาศรมพระเวสสันดร และได้ขอภัณฑาชาลีจากพระเวสสันดรใน

ขณะที่พระนางมัทรีออกไปหาผลไม้ในป่า พระเวสสันดรประทานให้ตามที่ขอกขอ ก็นหาชาติแอบ ฟังอยู่ก็รีบพากันหนีลงไปซ่อนตัวอยู่ในสระบัว โดยเอาใบบัวบังไว้มิให้พระบิดาพบ บัดนี้ พระเวสสันดรตรัสหวานล่อมจนยอมขึ้นมาจากสระบัวทีละคน แล้วประทานให้แก่ชูชกไป

ในปฐมสมโพธิกถา มีบทบาทเรื่องราวของดอกบัวแทรกอยู่ในพุทธประวัติหลายตอน เริ่มตั้งแต่ปางประสูติ กล่าวคือ เมื่อถึงวาระที่พระบรมโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญบารมีอย่างครบถ้วนแล้ว ถึงกาลสมัยที่จะเสด็จมาจุติเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เหล่าเทพยดา ได้พากันไป ยังสำนักของพระองค์ในภพดุสิตเพื่อทูลอาราธนา ivingอนให้เสด็จไปบังเกิดในมาตุคัพโภทร เพื่อตรัสรู้ สู่พระอมตนิพพาน จะได้ชนข้ามสัตว์นิกรให้มนุษย์โลกกับเทวโลกได้พ้นจากโสมงสงสารวัฏ พระบรมโพธิสัตว์ จึงเสด็จจุติลงสู่พระครรภ์พระนางสิริมหามายาเทวี พระอัครมเหสีแห่งพระเจ้าสุทโธณะ แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ในเพลาชาติอันเป็นอุตราษาตมณิกษัตถกษัตริย์ ขณะที่พระบรมโพธิสัตว์เสด็จจุติลงมานั้น พระนางสิริมหามายาได้ทรงพระสุบินนิมิตว่า ท้าวจตุมหาราชทั้งสี่ยกพระแค้นที่ประทับไปยังป่าหิมพานต์แล้ววางประดิษฐานใต้ต้นรังใหญ่สูง 100 โยชน์ เหล่านางเทพยดา ได้เชิญเสด็จไปสรงน้ำในสระอโนดาต เพื่อชำระล้างมลทิน ทรงสวมใส่ผ้าทิพย์ ลูบไล้เครื่องสุคนธวิเลปนระอันเป็นทิพย์ ประดับพระกายด้วยบุปผชาติ จากนั้นเชิญเสด็จขึ้นสู่กนกวิมาน ซึ่งสถิตบนยอดรัทฐบรรพต ทรงบรรทมพ่ายพระเศียรไปฝ่ายปราจีนทิศ ขณะนั้นมีเศวตหัตถิ์ข้างหนึ่งเที่ยวอยู่บนกาญจนบรรพต ได้ขึ้นมายังรัทฐบรรพตทางทิศอุดร ชูวงซึ่งจับบุณฑริกปทุมชาติสีขาวยิ่งบานใหม่ มีเสาวคนธ์หอมฟุ้งตลบร้องโกลนจนเข้ามายาภายในกนกวิมาน แล้วกระทำประทักษิณพระนางซึ่งบรรทมนั้น ครบ 3 รอบ แล้วเหมือนดุจเข้าไปในอุทรประเทศฝ่ายทักษิณปรศว์ แห่งพระราชเทวี ความหมายแห่งพระสุบิน นิมิตนี้อุปมาได้ว่าพระมหาจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในทางโลก (พระเศวตหัตถิ์) ยังละทิ้งราชอาณาจักรทั้งปวง (กาญจนบรรพต) หันมาน้อมบูชาต่อพระธรรมในพระพุทธศาสนา (ดอกบัว)

ในบัดนั้นสกลโลกธาตุ เกิดเหตุมหัศจรรย์ถึง 32 ประการ บันดาลปรากฏทั่วทุกทิศาทั้งขอบจักรวาล พรหมโลก ลงมาถึงพื้นปฐพี จนถึงโลกบาดาล ทวีตดิ้งสนุพนิมิตเหล่านี้ จะบังเกิดเฉพาะในวาระสำคัญคือ เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ตั้งแต่เสด็จสู่มาตุครภโภทร ประสูติตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา ทรงปลงอายุสังขาร และเสด็จดับขันธปรินิพพานและในนิมิต 32 ประการนั้น ได้มีนิมิตที่บังเกิดดอกปทุมดาวดาษอยู่ทั่วไปไม่ว่าในอากาศ ทั้งพื้นแผ่นดิน แผ่นศิลา มหาสมุทร แม่น้ำไม้ดอก ไม้ผล เครื่องอเนกต่าง ๆ ล้วนมีดอกเป็นดอกปทุม ส่งกลิ่นหอมขจรขยายไกล ดังคำพรรณนาในปฐมสมโพธิกถาว่า

สรรพพฤกษชาติที่ทรงผล ก็โน้มกิ่งลงเล่ห์จะถวายเป็นอภิวาท บรรดาไม้ที่มีใบก็บังเกิดดอกปทุมชาติ ออกตามระเบียบใบ บรรดาไม้ที่มีกิ่งก้าน กอ หน่อยอด และลำต้น รากเครือทั่วไปทุก หมู่ รุกขลดาชาติเบื้องบนอากาศก็ห้อยย้อยไปด้วยดวงดอกไม้บุษบาดาดาษ บรรดาพื้นแผ่นดินศิลา ก็บังเกิดดอกปทุมชาติกอละ 9 ดอก บันดาลทั่วประเทศปาสาณทุกตำบล ในมหาสาครสมุทร ก็ดาดาษไปด้วยโกล มีพรรณ 5 ประการ ทั่วจักรวาลก็อาภีรณไปด้วยระเบียบธวัช มาลาแลพอกบุปผานานาพรรณ กุสุมาชาติ สัมปชชิตโอฬาร ปานประหนึ่งว่านันทวันแลจิตรดดาวัน มิสกวัน ปารุกสกวัน สวรรค์ทั้ง 4 อันมีในดาวดึงส์เทวโลกสุราลัยสถาน

เมื่อถึงอุดมมเหตุฤกษ์ที่พระบรมโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์พระพุทธรมาดา ได้เกิดมีปทุมชาติอันมีกลีบได้ 100 กลีบ ปราภขึ้นเหนือแผ่นทองที่ทำวจุโลกบาลถือรองรับไว้ ขณะพระราชกุมารย่างพระบาทไปเจ็ดก้าว ซึ่งอุปมาหมายถึง มหาบุรุษผู้บรรลุถึงภาวะอันสูงส่งย่อมมีพรหมจรรย์คือ ความบริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทินเช่น ดอกบัวมาเป็นเครื่องรองรับและย่อมได้รับการสัมผัสจากเทวดาก่อนที่มนุษย์จะได้สัมผัสต่อ พระราชกุมารนี้ก่อปรด้วยทวดตั้งซ้มหาบุรุษลักษณะพร้อมทั้ง 32 ประการ อาทิเช่นมีพื้นฝ่าพระบาททั้งสองประกอบด้วยรอยรูปอันสูงสุดตระสตรระมงคล 108 ประการ มีรูป ดอกนิลอุบล ดอกอุบลขาว ดอกอุบลแดง ดอกบัวขาว ดอกบัวแดง รวม 5 ชนิด อยู่ในมงคลทั้ง 108 ประการนั้น

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจริญพระชนมพรรษาได้ 6-7 พระพรรษา สมเด็จพระราชาบิดาทรงมีพระดำริจะสร้างสระโบกขรณี สำหรับเป็นที่ทรงสนานอุทกธาราให้สำราญพระราชหฤทัย สมเด็จพระอมรินทราบิธาธิราชได้มีเทวบัญชาให้พระเวสสุกรรมลงมาเนรมิตสระโบกขรณีในที่ซึ่งเหล่าช่างกำหนดไว้ ด้วยพระบุญญาภานุภาพของพระราชกุมารจึงเกิดทิพยโบกขรณีเพียงเวลาหนึ่งราตรี มีความวิจิตรตระการตาตั้งถ้อยคำพรรณนาดังนี้

พื้นภายใต้นั้นเรียรายไปด้วยทรายแก้ว 7 ประการ ในที่ข้างทั้งสี่ทิศก่อด้วยอิฐแก้วซึ่งเขื่อนนั้นแล้วด้วยแก้ว 7 ประการทั้งรอบสระ บันไดที่จะลงในสระนั้นแล้วด้วยแก้วประพาฬชั้นบันไดแล้วด้วยแก้วมณี ศีรษะบันไดแล้วด้วยแก้ว 7 ประการ มีท่าจะลงนั้นถึง 100 ท่า มีคู้งคดได้ 1,000 คู้ง และน้ำในสระนั้นเต็มเปี่ยมกอบปรด้วยองค์ 8 ประการ เย็นใสปราศจากขุ่นมัวมลทินบริบูรณ์ด้วยมธุรส เดียรดาษด้วยปทุมชาติมีพรรณ 5 ประการ

มีคำปฐจาว่า ในสระนั้นไม่มีเปือกตม แลกอบปทุมชาติบังเกิดขึ้นได้ด้วยเหตุอันใด วิสัชนา ว่าอย่าเพิ่งคิดดังนั้น กอบัวทั้งหลายงอกขึ้นด้วยบุญฤทธิ์ แห่งพระมหาสัตว์กับเทวฤทธิ์ ประกอบกัน หนึ่ง พระเวสสุกรรมณณมิตเปือกอันหอมให้เกิดเต็มในพื้นที่สระ แล้ว อธิษฐานให้กอบปทุมชาติเกิดขึ้น ในที่นั้น แล้วณมิตให้กอบัวทั้งหลายลอยไปมาในท้องสระ

มีคำปฐจาว่า ณมิตเป็นดังธา วิสัชนาว่า พระเวสสุกรรมณณมิตวางทองมากกว่า 1,000 ล้วนเต็มไปด้วยเปือกหอม แล้วณมิตกอบัวให้เกิดขึ้นในรางทองนั้น ๆ แลดอกบัวนั้นบานอยู่เป็น นิจลอยไปมาอยู่เหนือหลังน้ำ แล้วณมิตรอกอบัวให้เกิดขึ้นในรางทองนั้น ๆ แลดอกบัวนั้น บานอยู่ เป็นนิจลอยไปมาอยู่เหนือหลังน้ำ แล้วณมิตนาวาทั้งหลายแล้วไปด้วยทองแลเงิน แลแก้วมณี แก้วประพาฬ แก้ว 7 ประการต่าง ๆ

เจ้าชายสิทธัตถะ เจริญพระชันษาได้ 16 พรรษา พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้สร้างปราสาท สามหลัง เพื่อให้พระราชโอรสประทับพักผ่อนประจำฤดู สำหรับฤดูร้อนจะเสด็จประทับใน ปราสาทสูงห้าชั้นมีความโปร่งสบายรับฤดูกาล ประดับอาคารด้วยดอกบัว อาทิ ภาพจิตรกรรมรูป ดอกอุบล ดอกปทุม และดอกบัวบุณฑริก ที่ตรงใกล้หน้าต่างในปราสาทนี้ ตั้งตู้ มนน้ำบรรจุน้ำเต็ม ผิวหน้าปกคลุมด้วยบัวนิลบล มีเครื่องไขน้ำให้เป็นสายน้ำไหลออกเหมือนอย่างเมื่อฝนตก ภายใน ปราสาทวางอ่างใส่โคลนและปลูกบัวเบญจพรรณไว้ในอ่างนั้น ความสวยงามประกอบกับมีกลิ่น หอมจรงใจ และเป็นพืชไม้ที่ตองเจริญเติบโตในน้ำ บัวจึงเป็นที่นิยมมา เป็นไม้ดอกไม้ประดับ ที่ให้ความชุ่มชื่นในอาคารบ้านเรือนมาแต่โบราณ

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะออกบวช ทรงกระทำความเพียรปฏิบัติธรรมจนบรรลุอนุตรสัมมา สัมโพธิญาณ รู้แจ้งในปัจจุสมุปบาทอันเป็นปัจฉิมญาณไปสู่นิพพาน ทรงพิจารณาเห็นว่า ธรรมะที่ทรงตรัสรู้มีความลึกซึ้งยากเกินกว่าเหล่าสัตว์ทั้งหลายจะสามารถเข้าใจและเข้าถึงซึ่ง พระโลกุตรธรรมได้ จึงทรงบังเกิดความท้อถอยที่จะแสดงพระสัทธรรมเทศนาเป็นเหตุให้ท้าว สหัมบดีมหาพราหมณ์ต้องเสด็จมาอาราธนาให้ทรงพระกรุณาเทศนาโปรดสัตว์โลก ให้พ้นจาก โสมสงสารวัฏ

ดอกบัวในความหมายแห่งเวไนยสัตว์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพิจารณาคุณสัตว์โลกด้วยทิพจักขุญาณทอดพระเนตรเห็น ว่า ไวไนยสัตว์ล้วนมีอวิชาห่อหุ้มครอบงำอยู่ หนาบางมากน้อยแตกต่างกัน จึงมีสติปัญญาและ ศรัทธาที่จะทำความเข้าใจในธรรมะไม่เท่ากัน พระพุทธองค์ทรงอุปมาเวไนยสัตว์เหล่านี้ว่า ประดุจ ดอกบัวที่จำแนกออกได้ 4 เหล่าคือ

อุคฆฏิตัญญู หมายถึง บุคคลผู้เปรียบเหมือนดอกบัวที่ชูดอกเหนือผิวน้ำพร้อมที่จะผลิ
บานรับแสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ คือ บุคคลผู้มีวาสนาบารมีแก่กล้า แม้เพียงได้ฟังพระธรรมเทศนา
เพียงครั้งเดียวก็สามารถตรัสรู้มรรคผลได้โดยพลัน

วิปจิตัญญู หมายถึง บุคคลผู้เปรียบเหมือนดอกบัวที่ปรึมน้ำ รอวันเวลาที่ชูดอกขึ้นมา
เบ่งบานในวันต่อ ๆ ไป คือบุคคลผู้ยังมีกิเลสเกาะยึดอยู่ปานกลาง อินทรีย์บารมียังไม่แก่กล้านัก
ในการแสดงพระธรรมเทศนาจำเป็นต้องอรรถาธิบายความให้ละเอียดยิ่งขึ้น จึงจะสามารถบรรลุ
มรรคผลได้

โนย หมายถึง บุคคลผู้เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังจมอยู่ใต้ผิวน้ำ ยังมีโอกาสที่จะเจริญ
ขึ้นเหนือผิวน้ำได้ต่อไป คือบุคคลที่กิเลสซึ่งห่อหุ้มจิตใจยังไม่บรรเทาเบาบางลง แต่หากพยายาม
ขัดเกลาด้วยการสดับพระธรรมเทศนาอยู่เสมอควบคู่ไปกับการบำเพ็ญเพียรเจริญวิปัสสนาสมาธิ
อยู่เสมอ ก็จะสามารถบรรลุธรรมพิเศษได้ในที่สุด

ปทปรม หมายถึง บุคคลผู้เปรียบเหมือนดอกบัวที่เพิ่งจะแตกจากรากเหง้าซึ่งฝังอยู่ใน
โคลนตมใต้ท้องน้ำ มีโอกาสตกเป็นอาหารของสัตว์น้ำทั่วไป คือบุคคลที่เป็นหินชาติอย่างต่ำ ถูก
พอกพูน ด้วยอัสวกิ เลสหยาบหนา แม้ขัดเกลาเท่าใดก็ไม่มีโอกาสได้หลุดพ้นเข้าสู่มรรคผลพระ
นิพพานได้ในชาตินั้น

เมื่อทรงรู้แจ้งในกมลสันดานแห่งเวไนยสัตว์ ซึ่งมีสภาพแตกต่างกันนั้นแล้ว ก็ทรงเห็นว่
การตรัสแสดงพระสัทธรรมจะมีเป็นการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์จึงทรงรับอาราธนา จากท้าว
สหมบตีมหาพรมที่จะทรงเผยแผ่พระสัทธรรมออกสู่มหาจักรทวารต่อไป

บทบาทของบัวในตำนานพระพุทธศาสนา

ในพระสูตรต่าง ๆ ได้มีเรื่องราวอันเป็นตำนานและนิทานที่บัวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ
ดังนี้

แสดงถึงปาฏิหาริย์เกี่ยวกับดอกบัว

ตำนานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเรื่องหนึ่งกล่าวถึง ครนทินสาวกในนิกายนิครนถ์ได้
พยายามชักชวนให้สิริคุต พุทธสาวกหันไปนับถือลัทธิของตน สิริคุตจึงทำการทดสอบด้วยการขุด
หลุมอุจจาระอำพรางไว้ที่หน้าบ้าน จากนั้นนิมนต์สาวกนิครนถ์มาทำภตตกิจที่บ้านของตน
ปรากฏว่าเหล่านิครนถ์ไม่ทราบกลอุบายจึงตกลงไปในหลุมอุจจาระนั้น สิริคุตทำการขับไล่ให้
ออกไป เนื่องจากมิได้เป็นผู้หยั่งรู้จริงทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังที่ได้อ้างไว้จากนั้นสิริคุต
ได้ทำการทดสอบอีก โดยขุดหลุมถ่านเพลิงอำพรางไว้แล้วอาราธนาพระพุทธเจ้า พร้อมเหล่าพุทธ

สาวกให้เสด็จรับภัตตกิจ ณ บ้านของตน ครั้นพระพุทธ ทรงอย่างเหยียบลงบนหลุม ถ่านเพลิงได้ กลายเป็นดอกบัวรองรับพระบาทไว้อย่างน่ามหัศจรรย์ เป็นผลให้ครหทินที่เคยเลื่อมใสในลัทธินิครนถ์หันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแต่นั้นมา

ตำนานพระพุทธศาสนาข้างฝ่ายมหายานก็มีเรื่องราวกล่าวในทำนองปาฏิหาริย์เช่นกันว่า พระเจ้าอโศกผู้มีความดุร้าย จนได้รับขนานพระนามว่าจันหาโศก ทรงจำลองนรกขุมหนึ่งไว้ แล้วพรางตาด้วยการขุดสระน้ำ ปลูกไม้ดอกไม้ผลให้ดูเป็นอุทยานร่มรื่นเย็นสบาย ทรงออกกฎให้นายนิริยบาลผู้ควบคุมสถานที่นั้นปฏิบัติว่า หากมีผู้ใดมียกเว้นแม้แต่พระเจ้าอโศกเอง หากเผลอล่วงล้ำข้ามเขตประตูไปก็ให้จับกระทำทารุณต่าง ๆ ดังอยู่ ู่ในเมืองนรกครั้นมาอยู่วันหนึ่ง ภิกษุรูปหนึ่งบิณฑบาตผ่านมาพบอุทยานร่มรื่นก็หมายที่จะเข้าไปพักเพื่อฉันเพล พอล่วงล้ำประตูเข้าไปก็ถูกนายนิริยบาลควบคุมตัวไว้ ภิกษุรูปนั้นได้ขอร้อง ให้ฉันเพลเสียก่อน ก็ได้รับการผ่อนผัน ขณะที่ฉันเพลอยู่นั้น ก็เห็นภานายนิริยบาลนำผู้ละเมิดคนอื่นใส่ครกโขลกจนโลหิตฟุ้งท่วมตัว ก็บังเกิดความสังเวชจนบรรลुพระอรหันต์ในขณะที่กำลังฉันนั้นเอง ครั้นแล้วนายนิริยบาลได้นำภิกษุรูปนั้นไปยังปากหลุมอันเต็มด้วยถ่านเพลิงแล้วผลักตกลงไป ปราบกฏว่าเพลิงที่กำลัง ลูกโชติช่วงดับมอดลงทันทีเกิดเป็นดอกบัวผุดขึ้นรองรับไว้ภิกษุรูปนั้นประทับนั่งอยู่บนดอกบัว แสดงธรรมแก่นายนิริยบาลจนเกิดความเลื่อมใส นายนิริยบาลได้ทูลเชิญพระเจ้าอโศกให้ทอดพระเนตรเหตุมหัศจรรย์ พระภิกษุได้เทศนาจนพระเจ้าอโศกเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา นาประกาศตนเป็นพุทธมามกะ พร้อมทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในเวลาต่อมา

การเกิดทิพย์ปทุมชาติเป็นปาฏิหาริย์ยังคงเป็นที่นิยมอยู่เสมอในตำนานพุทธศาสนาจาก อรรถกถาและฎีกาอังกุตการนิยายบรรยายพุทธกิจกล่าวไว้ว่า เมื่อสมเด็จพระโลกนาถเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตก็มีสายลมอ่อนพัดพื้นปฐพีให้สะอาดนำไปข้างหน้า พลาหกก็โปรยเมล็ดฝนลงมา ระวังฝุ่นละอองในหนทางแล้วตั้งเป็นพदानอยู่ ณ เบื้องบน สายลมอีกพวกก็พัดพาดอกไม้ทั้งหลายมาโปรยปรายลงในหนทาง ภูมิประเทศที่เป็นโคกเป็นดอนก็ยุบต่ำลง ที่ลุ่มที่ลาดก็สูงขึ้น เมื่อทรงวางพระบาทลงพื้นดินก็ราบเรียบสม่ำเสมอ แล้วมีดอกปทุมทั้งหลายที่สัมผัสสบายรองรับพระบาททั้งสอง

แสดงถึงการเป็นที่กำเนิดของอัจฉริยบุคคลผู้วิเศษและสำคัญทางศาสนา

ในประวัติศาสตร์ประเทศทิเบต ผู้ก่อกำเนิดลัทธิลามะนามว่า *คุรุปัทมสมภพ* ซึ่งชาวทิเบตถือว่าเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งอวตารมา และเป็น ที่เคารพบูชายิ่งนักในชนชาติทิเบต ก็ถือว่าถือกำเนิดในดอกบัวคล้ายกับคติความนิยาทางอินเดีย ดังมีประวัติความเป็นมาว่าพระเจ้าอินทโรหิ ผู้พระเนตรสอด เสดยราชสมบัติอยู่ในกรุงชตุมาตีแห่งแคว้นอูรคยาน (ในกัษมีระ) ทรงสวด

อ้อนวอนบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลายในสากลจักรวาล ให้ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ยากที่บ้านเมือง
 ประสบภัยพิบัติ พระพุทธเจ้าอมิตาภะ ณ แคนสุขาวดี จึงเสด็จอวตารเป็นรูปรัศมีสว่างดั่งฟ้าแลบ
 ลงมาในสระศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งในแคว้นแคว้นแห่งนี้ พระเจ้าอินทรวโหรได้สูบินเป็นศุภนิมิตว่า ทรงได้
 สายฟ้าทองไว้ในพระหัตถ์พระวรกายของพระองค์ก็มีรัศมีฉายฉานดั่งแสงอาทิตย์ ครั้นรุ่งเช้าตรีกัน
 ธรราชครุ กราบทูลว่ามีรัศมีประหลาดเป็นแสงห้าสีเลื่อมสลบดังสีรุ้งตกลงในสระบัวชื่อธนโกษ
 แล้วฉายแสงสว่างไสวทั่วไปในไตรโลก ขณะนั้นพระเนตรของพระเจ้าอินทรวโหรก็หายบอดอย่าง
 มหัศจรรย์ ได้เสด็จลงเรือ ๒ ไปกลางสระพบดอกบัวดอกหนึ่งบานงดงามหาที่เปรียบมิได้ บนกลีบบัว
 มีกุมารรูปร่างน่ารักอายุราวแปดขวบรูปร่างมีแสงรัศมีดั่งเทพนั่งอยู่ พระเจ้าอินทรวโหรทรงย่อพระ
 ษานูลงเคารพพร้อมตรัสถามถึงความเป็นมา พระกุมารตรัสตอบว่าได้มาตามพุทธทำนายของพระ
 ศากยมุนีพุทธเจ้า ซึ่งเคย ตรัสไว้ว่าอีกพันสองร้อยปีข้างหน้าจะมีบุรุษผู้มาเกิดในดอกบัวทางทิศ
 ตะวันออกเฉียงเหนือแห่งแคว้นอูรคยาน มีนาม ว่าปัทมสมภพ (เกิดในดอกบัว) ซึ่งจะมาเป็นครูสั่ง
 สอนลัทธิมนตรยานและช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นจากสงสารทุกข์

พระเจ้าอินทรวโหรทรงสดับดังนั้นก็ปลาบปลื้มยอมรับนับถืออัญเชิญกุมารนั้นสู่พระราชวัง
 ขนานนามว่า *สิโรหวัชระ* (สายฟ้าอันเกิดในสระ) แต่นั้นมาบ้านเมืองก็มีแต่ความสุข พระศาสนา
 ก็แผ่ไพศาล ด้วยเหตุนี้ดอกบัวจึงเป็นเครื่องหมายอันศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิลามา

แสดงถึงผลานิสงส์ที่เกิดแก่บุคคลผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

จากอรรถกถาอปทาน มีเรื่องราวของหญิงเชื้อไขผู้หนึ่ง มีความศรัทธา ถวายดอกบัวกับ
 ข้าวดอกแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แต่แล้วถูกคิดว่าจะสมณะคงจะไม่ประสงค์ดอกไม้ จึงขอดอกบัว
 กลับคืน เมื่อตั้งสติคิดว่าหากท่านไม่พึงใช้ประโยชน์แล้วก็คงไม่รับถวาย จึงนำดอกบัวกลับไป
 ถวายใหม่ ครั้นตายไปได้เกิดบนสวรรค์ เนื่องจากมีโอกาสทำบุญกับพระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อถึง
 เวลาจุติก็ได้จุติในดอกบัว มีชื่อว่า *ปทุมาวดี* เวลาอย่างก้าวไปทางใดก็มีดอกบัวผุดขึ้นมารองรับ
 พระฤาษีพบบเข้านำมาเลี้ยงไว้ ต่อมาได้อภิเษกเป็นมเหสีของพระเจ้ากรุงพาราณสี ค รั้นตั้งครรรภ์
 ได้ประสูติพระโอรสจำนวน 500 องค์ เท่าจำนวนเมล็ดข้าวตอกที่เคยอธิษฐานเมื่อคราวถวายพระ
 ปัจเจกพุทธเจ้า ต่อมาถูกใส่ความจากบรรดานางสนมผู้มีจิตริษยาจึงถูกขับออกจากเมือง ชัดเซ
 พเนจรได้รับความทุกข์ยาก ดอกบัวที่เคยผุดขึ้นมารองรับเมื่ออย่างเท่าไปทางใ ดก็หายไปหมดสิ้น
 ครั้นภายหลังเมื่อพระเจ้ากรุงพาราณสีทรงทราบความจริง ก็ทรงรับนางปทุมาวดีกลับเป็นมเหสี
 ตามเดิม บุญที่ได้รับเกิดจากผลานิสงส์ในการถวายดอกบัว ส่วนเคราะห์กรรมที่ประสบและบุญที่
 ย้อนกลับมาภายหลัง ล้วนเป็นเหตุจากการนำดอกบัวกลับไปคืนแล้วกลับใจนำไปถว ยใหม่อีกครั้ง

นางปทุมมาวดีนี้ในสมัยพุทธกาลได้เกิดเป็นนางอุบลวันฉนวนภิกษุณี ผู้ได้รับยกย่องให้เป็นเอตทัคคะ ยอดเยี่ยมในเชิงอิทธิฤทธิ์

แสดงถึงผลานิสงส์จากการฟังธรรม

คัมภีร์โลกที่ปกสาร บริเฉทที่ 8 ปกิณณกนยสารนิเทศ มีเรื่องราวกล่าวถึงผลานิสงส์จากการฟังธรรมว่า ในเมืองสาวัตถีได้มีภุมมพีผู้หนึ่ง สามีของธิดาของภุมมพีนั้นเป็นคนมีศรัทธา เลื่อมใส ครั้งหนึ่งได้ฟังธรรมด้วยอาการเคารพ คิดว่าพระธรรมนี้เราผู้เป็นคฤหัสถ์ไม่อาจบำเพ็ญให้ เต็มได้ จึงไปสู่พระอารามแล้วบวชในสำนักของพระเถระผู้ถือการบิณฑบาตเป็นกิจประจำ เมื่อ พระราชาทรงทราบเรื่อง ก็นำธิดาภุมมพีภรรยาของชายผู้นั้นเข้าสู่อันตปุรสถาน ครั้นต่อมาได้มี ชาวบ้านนำดอกอุบลเขียวจำนวนมากมาถวายแก่พระราชา พระราชานำดอกอุบลเขียวมอบให้แก่ นางสนมคนละดอก ส่วนธิดาภุมมพีได้ดอกอุบลสองดอก นางแสดงอาการว่าเรงยินดี แต่แล้วก็ กอดดอกบัวร้องไห้ พระราชาถามถึงสาเหตุนางทูลตอบว่าดีใจเพราะได้ดอกอุบลถึงสองดอก แต่ ครั้นได้กลิ่นหอมของดอกอุบลซึ่งคล้ายกลิ่นปากของพระเถระผู้เคยเป็นสามีทำให้ร้องไห้ระลึกถึง พระราชาไม่ทรงเชื่อว่ากลิ่นปากของพระเถระจะเป็นกลิ่นดอกอุบลจริง จึงนิมนต์พระพุทธานุญาตร่วม พระสาวกทั้งปวงเสด็จมารับถวายทานบิณฑบาตในวัง จากนั้นขอพระพุทธานุญาตให้พระเถระรูป นั้นหยุดอยู่ต่อเพื่อแสดงธรรมอนุโมทนา ส่วนพระพุทธานุญาตร่วมพระสาวกเสด็จกลับพระวิหาร

พระเถระรับอนุโมทนาแสดงธรรมถวายพระราชา กลิ่นหอมอันเป็นกลิ่นของดอกอุบลก็ฟุ้ง กระจายตกลงบอบอวลไปทั่วอาณาบริเวณ พระราชาใคร่ทราบว่าการเป็นเช่นนี้เกิดจากอันนิสงส์ ประการใด จึงเสด็จไปทูลถามพระพุทธานุญาตร่วมพระพุทธานุญาตร่วมว่า พระเถระรูปนี้ในอดีตได้ฟังพระ ธรรมในพระศาสนาโดยเคารพมีอาการเกิดปิติแล้วเปล่งเสียงสาธุอยู่เนือง ๆ ผลแห่งกรรม จึงทำให้มี กลิ่นหอมจากปากเหมือนดอกอุบลกระจายกลิ่นอยู่ในน้ำฉะนั้น

ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลโดยเฉพาะการงดเว้นจากมุสาวาทาเป็นประจำในทุก ๆ ภาพ นอกจาก จะเป็นผู้มีอินทริย์ผ่องใส คำพูดสละสลวย และอ่อนหวาน มีพื้นสะอาดเรียบทั้งทันทาน แล้วยัง จะมีกลิ่นปากหอมฟุ้งเหมือนดอกอุบล วาจาเป็นที่เชื่อถือและมีชีวหา สีแดงอ่อนเหมือนกลีบของ ดอกบัว เป็นที่รักใคร่ชื่นชมของบุคคลทั่วไป ดังเช่น อิตถิรัตนะหรือนางแก้วคู่พระบารมีแห่งพระ มหาจักรพรรดิราช เมื่อยามเจรจาก็ดี หัวเราะก็ดี กลิ่นปากนางแก้วนั้นหอมฟุ้งออก ดังกลิ่นดอกบัว อันชื่อนี้ว่านิลบลและจงกลนีเมื่อบานอยู่นั้น อันว่ากลิ่นปากแห่งนางแก้วนี้หอมดังนั้นทุกเมื่อแล

แสดงการเปรียบเทียบเรื่องการเห็นบาปเป็นบุญหรือเห็นผิดเป็นชอบ

ในเอกนิบาต มัชฌิมปิณฑนสก เรื่องมิตตวินทุชาตค มีว่า มิตตวินทุกะเป็นบุตรเศรษฐี มารดาว่าจ้างด้วยเงินจำนวน 1,000 กษาปณ์ เพื่อให้ฟังเทศน์ แต่กลับทำร้ายมารดาและนำเงินไปเที่ยวทะเล ครั้นเดินทางไปถึงกลางทะเลเล็ก เกิดเหตุอาเพศไม่มีคลื่นลม ทำให้เรือไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ ต่างพากันสงสัยว่าจะมีผู้เป็นกาลกิณีอยู่ในเรือลำนั้น ผลการจับฉลาก 3 ครั้ง ตกอยู่กับมิตตวินทุกะทุกครั้งไปมิตตวินทุกะจึงถูกโยนลงทะเลแต่สามารถว่ายน้ำไปถึงเกาะแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่อยู่ของนางเวมานิกเปรต ผู้มีวิมานแก้วผลึก วิมานเงิน และวิมานแก้ว มิตตวินทุกะอยู่กับนางเวมานิกเปรตได้ไม่นานก็ไม่พอใจ ละทิ้งแล้วเดินทางต่อไป คราวนี้ได้พบกับสัตว์นรกมีจักรกรวดติดอยู่บนศีรษะแต่กลับเห็นเป็นดอกบัวหลวงสวยงามก็อยากได้ แม้สัตว์นรกจะบอกว่าเป็นจักรกรวดก็ไม่เชื่อฟังกลับกล่าวหาว่าหลอกลวงตน ดังนั้นสัตว์นรกจึงเอางจักรครอบศีรษะมิตตวินทุกะแล้วหนีไป มิตตวินทุกะจึงต้องเสวยกรรมจากการทำร้ายและไม่เชื่อฟังมารดาอย่างทุกขเวทนาแสนสาหัส

บัวความหมายแห่งพระรัตนตรัย

การที่ดอกบัวเป็นดอกไม้ที่มีความบริสุทธิ์ สะอาด จึงเป็นเครื่องเตือนใจว่าเรามีพระรัตนตรัยค้ำจุนอยู่ในจิตใจ การกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัยจึงมิใช่เพียงแต่กราบไหว้ธรรมดาเท่านั้น หากต้องกราบไหว้ด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ดอกบัวจึงมีความหมายแห่งพระรัตน ตรัย ดังนี้

คติทางพระพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิม กำหนดให้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์หรือนิมิต แทนจำนวนองค์พระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในทุก ๆ อสงไขย ดังนั้น ดอกบัวจึงหมายถึงพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ เป็นเหตุให้เกิดความนิยมนำดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในทุก ๆ ที่ ตั้งแต่ สมัยที่ยังไม่นิยมการปั้นพระพุทธรูปมาเป็นรูปเคารพเมื่อประมาณ 2,000 ปี ล่วงมาแล้ว การนิยมนำดอกบัวก็เนื่องจากการกำเนิดอันพิเศษกว่าดอกไม้ชนิดอื่นใด คือหลุดพ้นจากมลทินของโคลนตมแล้วแบ่งบานขึ้นเหนือน้ำเสมอ สวยงามด้วยรูปทรง สีกลิ่นหอมจรุงใจ ดูบริสุทธิ์ประดุจพระเหตุที่ ยแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เบิกบานผ่องแผ้ว โดยปราศจากราคะมาทำให้มัวหมอง

บัวในความหมายพระธรรม

กำเนิดอันสูงส่งของบัวทำให้บัวได้รับยกย่องว่าเป็นสิ่งพิเศษ จึงได้รับการเปรียบเทียบกับธรรมอันประเสริฐ ดังเช่นที่พระนาคเสนเถระ กล่าวไว้ในมิลินทปัญหาคัมภีร์ว่า

สมาธิรัตนะเป็นธรรมอันบริสุทธิ์ ทำให้จิตใจแน่วแน่จนอัสวกิเลสไม่สามารถเข้าเกาะกุมได้ ประดุจใบบัวหลวงที่น้ำไม่สามารถซึมติดอยู่ได้จึงสะอาดปราศจากมลทินอยู่เสมอ

พระมหาสติปัฏฐาน หรือธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ 4 ประการ คือ กาย เวทนา จิตและธรรม นั้นเปรียบเหมือนสระน้ำกว้างใหญ่เต็มเปี่ยมด้วยน้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัว มีพระนิพพานประดุจดอกบัวดาราอยู่ในสระน้ำนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมควรพิจารณาจำแนกสังขารด้วยญาณเล่นอยู่ด้วยพระสติปัฏฐานนั้นตามสบาย ประดุจช้างซึ่งลงเล่นน้ำในสระบัวอันกว้างใหญ่อย่างคึกคักของสำราญใจฉันนั้น

บัวในความหมายพระสงฆ์ หรือผู้ปฏิบัติธรรม

คุณสมบัติของบัวยังเปรียบกับพระสงฆ์หรือผู้ปฏิบัติธรรมได้ว่า ผู้ใดก็ตาม แม้เกิดในตระกูลต่ำต้อย ยากจนเข็ญใจเพียงใด หากเจริญภาวนาครองตนอยู่ในเพศพรหมจรรย์ยึดมั่นศรัทธาในพระธรรมคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด จนสามารถหลีกพ้นจากชาติภูมิเดิม ดังเช่นดอกบัวผุดพ่นน้ำโดยมิได้แปดเปื้อนโคลนตมและน้ำที่หล่อเลี้ยง ก็ย่อมได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากบุคคลทั่วไป เป็นที่เคารพกราบไหว้บูชาโดยปราศจากอคติและความรังเกียจในชาติตระกูล

ในมิลินทปัญหาคัมภีร์ พระนาคเสนเถระได้เปรียบเทียบ ดอกบัวกับพระสงฆ์หรือผู้ปฏิบัติธรรมหลายนัยยะดังนี้

ผู้ปฏิบัติธรรมเปรียบดังปทุมชาติ 3 ประการ คือ

ประการแรก ธรรมชาติดอกบัวหลวงแม้เกิดจากน้ำแต่น้ำไม่ติดซึมอยู่ได้ฉันใดบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมหากไม่มีความยินดีในชาติตระกูล หมู่คณะ ลาภ ยศถาวรราศีกดี คำสรรเสริญ จตุปัจจัยที่บริโภคนแล้ว ก็จะไม่มีการมัวติดยึดอยู่ด้วยสรรพกิเลสประดุจดอกบัวที่ไม่ติดด้วยน้ำฉันนั้น

ประการที่สอง ดอกบัวหลวงย่อมลอยน้ำไม่จมฉันใด ผู้สามารถระงับสรรพภัยและความโศกได้ย่อมลอยอยู่ได้ในโลกุตรธรรมเหมือนดอกบัวฉันนั้น

ประการที่สาม ธรรมชาติของดอกบัวแม้กระทบสายลมเพียงเบา ๆ ก็พลิ้วไหวเหมือนดังผู้ปฏิบัติธรรมที่สำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ข้องแวะในอัสวกิเลส ย่อมจะสะบัดงวอดหัวหันต่อภัย แม้เพียงได้ประสพกับกิเลสเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

อุปมาดอกบัวกับพระชินาสพ

ดอกสัตตบุษย์ ดอกบัวสีขาวบริสุทธิ์ แม้ได้ชื่อว่าเป็นดอกไม้ แต่ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นดอกไม้ที่สูงส่งกว่าดอกไม้ชนิดอื่นใด เช่นเดียวกับพระชินาสพที่ได้ชื่อว่าเป็นสมณะ แต่ก็ประเสริฐกว่าบุุคคลที่ยังไม่สิ้นกิเลสปฏิบัติเพียงดับกิเลสเท่านั้น ซึ่งก็ได้ชื่อว่าสมณะเช่นกัน เปรียบดูดอกสัตตบุษย์ที่เหนือกว่าดอกไม้ทั้งปวง

ความสำคัญของบัวในลัทธิมหายาน

สมัยต่อมาพระพุทธศาสนาในอินเดียเกิดการแบ่งแยกออกเป็นสองนิกายคือ นิกายฝ่ายเหนือกับนิกายฝ่ายใต้ แม้ทั้งสองนิกายจะนับถือพระธรรมวินัยตามพระไตรปิฎกด้วยกัน แต่ก็มี ความแตกต่างกันคือ

นิกายฝ่ายเหนือ นับถือพระปรมาตมเป็นสำคัญ มีคติที่จะทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่เลื่อมใสของมหาชนอย่างกว้างขวาง โดยคติวิธีการที่จะชักจูงโน้มน้าวจิตใจของผู้คนให้หันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเสียก่อน จึงค่อยสอนวิธีระงับดับกิเลสในภายหลัง เรียกว่าวิธี *มหายาน* หมายความว่า เป็นยานพาหนะอันกว้างใหญ่ที่จะนำสรรพสัตว์ข้ามสังสารวัฏ

นิกายฝ่ายใต้ นับถือพระวินัยเป็นสำคัญ มุ่งหมายรักษาพระธรรมวินัยซึ่งได้รับการปฐมสังคายนาจากพระอรชยสาวกไว้อย่างมั่นคง รวมทั้งยึดมั่นในแนวทางคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ โดยไม่แปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น จึงได้รับการเรียกจากนิกายฝ่ายเหนือว่า *หินยาน* หมายถึง ยานพาหนะอันคับแคบ

ลัทธิมหายาน ทำการปฏิรูปคติทางศาสนาแต่ดั้งเดิมที่ว่า บุคคลจะพึงถึงพระนิพพานก็มีแต่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าหรือพระอรหันตชินาสพเท่านั้น ซึ่งทางมหายานถือว่าเป็นการมุ่งบรรลุผลแต่เฉพาะตัวมิได้ยังประโยชน์แก่ผู้อื่น ควรที่จะมุ่งหมายพุทธภูมินำผู้อื่นข้ามสังสารวัฏเสียก่อน จึงค่อยเข้าสู่พระนิพพานในภายหลัง ดังนั้นจึงเกิดการนับถือพระโพธิสัตว์ขึ้นในลัทธิมหายานอย่างกว้างขวาง การจะเป็นพระโพธิสัตว์ได้ก็โดยที่บุคคลนั้นต้องบำเพ็ญคุณวิเศษจำนวนพระโพธิสัตว์ในลัทธิมหายานมีอยู่เป็นจำนวนมากพระโพธิสัตว์เหล่านี้นับถือว่าเป็นอนาคตพุทธ ลัทธิมหายานได้เปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิมที่ว่าพระพุทธเจ้ามีทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มาเป็นความเชื่อว่ามีพระพุทธเจ้าอยู่ทั่วไปในอนันตจักรวาล และยังสมมุติภูมิของพระพุทธเจ้าว่ามีความแตกต่างกัน โดยมีการกำหนดไว้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นตรีกาย คือมีพระกายสามได้แก่ ธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมาณกาย

ธรรมกาย เป็นภาวะสำคัญ แห่งความรู้แจ้งเห็นจริง ได้แก่ พระสยัมภูพระพุทธเจ้า ผู้ทรงอุบัติขึ้นเองในโลก ไม่มีต้น ไม่มีปลาย โดยจะทรงประทับอยู่เป็นผู้สูงสุดและเป็นนิรันดร การที่ทรงอุบัติขึ้นก่อนสิ่งอื่นใดจึงมีพระนามว่า *พระอาทิพุทธ* บางนิกายเรียกว่า *วัชรสัตว์* มีพระวรณะเป็นสีน้ำเงิน แสดงลักษณะปางสมาธิ รูปเคารพมักทำเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรทรงเครื่องอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ โดยปกติจะเสด็จประทับเหนือดอกบัว แสดงว่ามีพระชาติกำเนิดเป็นทิพย์

สัมโภคกาย คือ กายแห่งความบันเทิง หมายความว่า มีกายเป็นทิพย์มีรัศมีรุ่งเรือง ได้แก่ *พระธยานิพุทธเจ้า* หรือ *พระดมมิพุทธ* ซึ่งเกิดขึ้นจากอำนาจสมาบัติของพระอาทิพุทธ มีอยู่ด้วยกันห้าพระองค์เป็นประธานอยู่บนสวรรค์ ประจำ ฌ ทิศต่าง ๆ มีพระนามและเรื่องราวผิดแผกแตกต่างกันไปในนิกายต่าง ๆ รูปเคารพทั่วไปมักมีลักษณะเป็นพระพุทธรูปสามัญ แต่มีความแตกต่างกันที่พระหัตถ์ พระธยานิพุทธเจ้ามีพระนามดังนี้

พระไวโรจนะ วรณะสีเขียว แสดงปางปฐมเทศนา ประทับบนดอกบัวสีเขียว

พระอภิชัยยะ วรณะสีน้ำเงิน แสดงปางมารวิชัย ทรงวัชระ และมีช้างเป็นพาหนะ

พระรัตนสัมภะ วรณะสีเหลือง แสดงปางประทานพร ทรงจินดามณี มีม้าเป็นพาหนะ ประทับบนดอกบัวสีเหลือง

พระอมิตาภะ มีวรณะสีแดง แสดงปางสมาธิเพชร ทรงบาตร มีนกกยูงเป็นพาหนะ บางแห่ง ประทับบนดอกบัวสีขาว และทรงถือดอกบัว

พระอโมฆสิทธะ วรณะสีเขียวใบไม้ แสดงปางประทานอภัย ทรงวิศ्वวัชระ

นิรมานกาย คือ กายที่เนรมิตบิดเบือน หมายถึงกายมนุษย์ ร่างมนุษย์ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า *มานุชิพุทธเจ้า* หรือ *มนุษย์โพธิสัตว์* เป็นผู้ที่พระธยานิพุทธเจ้าบันดาลให้ลงมาบังเกิดในโลกมนุษย์เพื่อสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งในคัมภีร์อปริมิตรารณี กล่าวว่ามีจำนวนมากเหลือคณนา ประดุจดั่งเมล็ดทรายบนฝั่งแม่น้ำคงคา แต่ที่สำคัญที่สุดมีอยู่ห้า พระองค์คือ

พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ ผู้รักษาศาสนาของพระกกุสันธพุทธเจ้า

พระวัชรปาณีโพธิสัตว์ ผู้รักษาพระศาสนาของพระโกนาคมพุทธเจ้า

พระรัตนปาณีโพธิสัตว์ ผู้รักษาศาสนาของพระกัสสปพุทธเจ้า

พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้รักษาพระศาสนาของพระโคตมสัมภมุนีศรีสรรเพชญ์พุทธเจ้า
 พระวิศวาภานีโพธิสัตว์ ผู้จะมารักษาพระศาสนาของพระศรีอารียเมตไตรยพุทธเจ้าใน
 ภายภาคหน้า

พระมานุषิพุทธเจ้า 5 พระองค์ หรือที่เรียกว่า พระเจ้าห้าพระองค์ เป็นจำนวนที่
 แพร่หลายและนิยมของชาวเนปาล จีน ทิเบต และญี่ปุ่น รูปเคารพของมนุษย์พุทธเจ้านี้ มักทำรูป
 มหาบุรุษทรงเครื่องขัตติยาภรณ์ประทับเหนือดอกบัว มีพระพุทธรูปประดับไว้ที่พระอุณหิส หรือ
 พระเมาลีเป็นสัญลักษณ์ ส่วนพระหัตถ์จะทรงวัตถุต่าง ๆ ได้แก่ ดอกบัว วชิระ คัมภีร์จินดามณี
 เป็นต้น

ลัทธิมหายานในประเทศจีน มีความเชื่อว่า พระโพธิสัตว์คือ พระผู้รู้แจ้งอาจตรัสเป็น
 พระพุทธเจ้าเมื่อไรก็ได้ แต่ยังไม่ปรารถนาเข้าสู่พุทธภูมิ เพราะต้องการบำบัติทุกขให้สรรพสัตว์
 เสียก่อน ซึ่งมีอยู่ด้วยกันหลายองค์ได้แก่ พระกวนอิม ได้ชื่อเฉีย บุนชู้พุสะ จุนที่ ฯลฯ

บุนชู้พุสะ หรือ **พระมัญชุศรีโพธิสัตว์** เป็นพระโพธิสัตว์ประจำปัญญาที่มีเครื่องอุปโภคเป็น
 ดอกบัวสายสีน้ำเงิน จึงมักมีรูปในท่ายืนเหนือดอกบัว ทรงมาลาโพธิสัตว์เป็นรูปใบไม้ เรียกกันห้า
 ใบ พระหัตถ์ทรงสมุดคัมภีร์ปารมิตา อันเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนา โดยมีดอกนิล
 อุบล (บัวขาว) รองรับ บางครั้งทรงดวงจินดามณี มีสิงโตเป็นพาหนะ

จุนที่ เป็นพระโพธิสัตว์ที่มีเรื่องราวเกี่ยวพันกับดอกบัวในลักษณะต่างไปจากทางอินเดีย
 แม้รูปเคารพซึ่งนิยมทำไว้ตามโรงแจจะจะเป็นโพธิสัตว์ผู้หญิงมีแปดกร แต่เรื่องราวที่ปรากฏใน
 วรรณคดีจีน เช่น ไช้อวหรือห้องสิน จุนที่จะกลายเป็นผู้ชายที่มีฤทธิ์เดชมากในเรื่องห้องสิน จุนที่ผู้
 มาจากไซที้หรือสุชาวดีมีบทบาทเป็นแม่ทัพผู้เก่งกล้าสามารถไม่เกรงกลัวต่อฤทธิ์อำนาจวิเศษ
 นานาประการของข้าศึก ขณะสู้รบด้วยอำนาจบารมีจะปรากฏมีดอกบัวนับพัน อาทิเช่น บัวทอง
 บัวขาว บัวสีน้ำเงิน บ้างก็บัวห้าสี ผุดขึ้นมาเป็นเกราะป้องกันให้พ้นจากคมอาวุธ จุนที่นี้ภายหลัง
 ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามีพระนามว่า **ไวโรจนะ**

นอกจากนี้ยังมีโพธิสัตว์หญิงซึ่งเป็นศักดิ์หรือนางคู่บารมีประจำพระองค์พระอาทิตย์พุทธและ
 พระธยานิพุทธ สันนิษฐานว่ามีที่มาจากคติของศาสนาพราหมณ์ที่นิยมเทพนารีเป็นชายาเคียงคู่
 พระเป็นเจ้าเสมอ ในคติมหายานนิยมนับถือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และศักดิ์ของพระองค์ คือ
นางดารา นิกายลามะในทิเบตนับถือนางดารานี้ว่าเป็นเทวีแห่งการอุทิศและเป็นพระราชินีใน

สวรรค์ (กวนอิมเนี่ย) มีประวัติการกำเนิดว่า น้ำพระเนตรของพระอวโลกิเตศวรหยาดหนึ่งร่วงลงไป ในหุบเขาเกิดเป็นทะเลสาบขึ้น แล้วมีดอกบัวบานขยายกลีบ ปรากฏมีดาราเทวีเกิดอยู่ในดอกบัวนั้น สตรีใดที่มีคุณความดีชาวทิเบตจะมีความเชื่อว่าสตรีผู้นั้นเป็นนางดารามาเกิด ยังมีนางดาราเทวีในลักษณะต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ที่นิยมนับถือกันมากอีกองค์หนึ่งมีนามว่า *ศยามดารา* มีวรรณะเป็นสีเขียวแก่ มักเป็นรูปหญิงอินเดีย นั่งบนดอกบัวห้อยบาทซ้าย หัตถ์ซ้ายถือดอกบัวสายสีเขียว (ซึ่งก็คืออุตพลหรือนิโลกุลพล หรือบัวสีน้ำเงิน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องอุปโภคประจำพระองค์พระโพธิสัตว์ปัทมปาณีด้วย)

พระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน เมื่อเจริญสูงสุดทางอินเดียตอนเหนือแล้วก็แผ่ขึ้นไปยังจีน ทิเบต และญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกันก็เผยแผ่ลงไปทางใต้เข้าไปสู่ชวา กัมพูชา และดินแดนบางส่วนในไทย

การนับถือดอกบัวว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าทุกพระองค์นั้น เป็นคติความเชื่อมาแต่เริ่มกำเนิดลัทธิศาสนา และยิ่งเจริญมากขึ้นเมื่อพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นสองนิกาย คือหินยาน กับมหายาน บัวดูจะได้ รับความนิยมจากลัทธิมหายานมากกว่าลัทธิหินยาน มีข้อแตกต่างกันที่ลัทธิมหายานให้ความสำคัญและนับถือสระบัว ส่วนลัทธิหินยานมุ่งเน้นความหมายสำคัญที่ดอกบัว การที่ลัทธิมหายานนับถือสระบัวว่าสำคัญนั้นมีที่มาจากความเชื่อว่าบนสวรรค์ชื่อ *สุชาวดี* ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นดินแดนที่มีสระบัวขนาดใหญ่ พระธยานิพุทธเจ้า พระนามว่า *พระอมิตาภะ* จะประทับเป็นประธานบนดอกบัวหลวงสีขาวขนาดใหญ่แวดล้อมด้วยดอกบัวหลวงสีขาวขนาดย่อม ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระองค์เมื่อตายไปแล้วจะมาจุติอยู่ในบัวบริวารเหล่านี้ อีกประการหนึ่งนั้น ความงดงามตามธรรมชาติของสระบัวอันเต็มเปี่ยมด้วยน้ำใสสะอาดดาดดาด้วยดอกบัวบานสะพรั่ง เป็นบรรยากาศแห่งความสุขสงบ ดมด้า น้อมนำจิตใจให้สู่วังศ์สมาธิ สระบัวหรือสุชาวดีจึงเปรียบเหมือนอมตนิพพาน ซึ่งอยู่ในดินแดนไกลพ้นการจะเดินทางไปให้ถึงนั้นพาหนะที่สะดวกที่สุดคือ การเดินทางด้วยยานนาวาหรือสำเภา ซึ่งก็คือการพากเพียรบำเพ็ญบารมีด้วยความทุกขเวทนา และภักดีในพระอมิตาภะ จึงจะสามารถฝ่าคลื่นลมสัตว์ร้ายคืออัสวกิเลสทั้งปวง ล่วงพ้นจากสังสารวัฏ บรรลุถึงอมตนิพพานได้ในที่สุด

ในลัทธิมหายานมีความเชื่อว่า จำนวนดอกบัวซึ่งเบ่งบานขึ้นบาน สวรรค์จะเป็นเครื่องบอกถึงการสร้างบุญบารมีของผู้ที่ขึ้นมาจากจุติบนสวรรค์ว่า เป็นผู้สำเร็จญาณในขั้นใด อาทิเช่น หากบัวบารมีบานถึง 10 ดอก ก็แสดงว่าจะได้สำเร็จเป็นชั้นพระอรหันต์สาวก ถ้าบานถึง 15 ดอก ก็แสดงว่าจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์โพธิสัตว์ แม้แต่สีขอ งดอกบัวก็เป็นเครื่องบอกถึงการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์องค์นั้น ๆ ด้วยเช่นกัน ดอกบัวจึงเป็นสัญลักษณ์บารมีของพระโพธิสัตว์บน

โลกสวรรค์ นอกจากนี้ดอกบัวยังถูกนำมาเป็นอาสนะของพระโพธิสัตว์เจ้าทุกพระองค์ และทุก
ลำดับชั้น เชื่อกันว่าดอกบัวของสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ชั้นสูงสุดจะมีดอกใหญ่และงดงามสว่าง
ไสวด้วยแสงธรรม ผู้นับถือลัทธิมหายานมักใช้ดอกบัวเป็นเครื่องประกอบการเพ่งตั้งจิตเป็นสมาธิ
เพื่อให้บังเกิด *ฌาน* เมื่อหลับตาลงเอาจิตไว้ที่หัวใจ นึกถึงหัวใจว่าเหมือนดอกบัวที่ถวายเป็น
เครื่องสักการะ

ด้วยความนิยมใน บัว อย่างสูงของลัทธิมหายานดังนี้ งานศิลปกรรมทางศาสนาของ
ลัทธิมหายานจึงมีการนำดอกบัวมาเป็นสัญลักษณ์ควบคู่อยู่ด้วยเสมอ แม้ชื่อคัมภีร์ของฝ่าย
มหายานก็ยังปรากฏชื่อของบัว เช่น *สัทธรรม ปุณฺทริกสูตร* ลัทธิมหายานในเนปาลและทิเบต ก็
มีมนตราบทหนึ่งที่ยืมกล่าวกันว่า *โอม มณี บัมเมหุม* ซึ่งเป็นนามอันเกี่ยวเนื่องด้วยบัว

ทัศนคติและค่านิยมบัวในสังคมไทย

บัว เข้ามามีบทบาทเป็นแบบแผนในศิลปวัฒนธรรม ในประเพณีและวิถีชีวิตของชาวไทย
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ด้วยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำสำคัญชาวไทยมีความยึดมั่นศรัทธา
ในพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาเป็นเวลานาน อาจเรียกได้ว่าตั้งแต่แรกเริ่มของการก่อ
ร่างสร้างชาติไทยขึ้น ความนิยมบัวซึ่งเป็นคติข้างฝ่ายพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิมดั่งบรรพ์ ก็ได้รับการ
ถ่ายทอดสู่ทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยมาตั้งแต่บัดนั้น ชาติไทยจึงเป็นชาติหนึ่งที่มีความ
นิยมบัว และถือว่าเป็นไม้มงคลแห่งสิริมงคล เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา ความจริงนั้นหากสืบ
สาว เรื่องราวไปในประวัติศาสตร์จะพบว่าความนิยมบัวในดินแดนสุวรรณภูมิหรือแหลมทอง ซึ่ง
ส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน มีมาก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพมาสร้างหลักปักฐาน
ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาประดิษฐานเป็นปึกแผ่นมั่นคงในดินแดนแห่งนี้เป็นเวลา
ถึง 2,000 ปีเศษ ล่วงมาแล้ว

ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การที่พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานเป็นปึกแผ่นอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิหรือแหลมทอง
อย่างมั่นคงก็เนื่องจากการนำพระพุทธศาสนาจากอินเดียเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายครั้งด้วยกัน
ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงจำแนกไว้ตามข้อสันนิษฐานจาก
ลักษณะพุทธเจดีย์ที่มีปรากฏอยู่ว่ามีถึง 4 ยุคด้วยกันคือ

ยุคที่ 1 ลัทธิหินยานอย่างเถรวาท

ประมาณปี พ .ศ.300 เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 แล้ว ได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระศาสนา รวม 9 สาย เพื่อประกาศศาสนาทั่วอินเดียลังกา และออกไปยังนานาประเทศด้วย พระธรรมทูตสายหนึ่งได้เดินทางมาถึงดินแดนสุวรรณภูมิ มีนามปรากฏในหนังสือมหาวงศ์ว่า คือ พระโสณเถระและพระอุตรเถระ ตามประวัติกล่าวว่ามีสมณทูตชุดนี้เดินทางขึ้นบกที่เมืองสะเทิมของมอญ จากนั้นเดินทางมุ่งสู่บริเวณเมืองนครปฐม ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีที่กำลังเจริญรุ่งเรือง หลักฐานที่พบคือ ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เช่น ธรรมจักรกับกวางหมอบ เป็นต้น และจากจุดเริ่มต้นนี้ พระพุทธศาสนา ลัทธิหินยานอย่างเถรวาทก็ได้เจริญแพร่หลายต่อไปยังภาคใต้ แล้ววกขึ้นไปสู่ภาคเหนือ

ยุคที่ 2 ลัทธิมหายาน

พ.ศ.624 กษัตริย์อินเดียพระนามพระเจ้ากนิษกะแห่งเมืองบุรุษนุรี ปัจจุบันคือเมืองเปชะวา ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน จึงได้อุปถัมภ์การสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเป็นครั้งที่ 4 เป็นภาษาสันสกฤต ณ เมืองชลันธร ขณะนั้นพระสงฆ์ในอินเดียแตกแยกกันเป็นสองฝ่ายคือ หินยานฝ่ายใต้ยึดมั่นในพระไตรปิฎกภาษามคธ ฉบับเดิมที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสังคายนาไว้ ส่วนมหายานฝ่ายเหนือขึ้นมายึดถือในพระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตที่สังคายนาขึ้นใหม่นี้ พระเจ้ากนิษกะได้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่พุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ในเอเชียกลาง จนถึงประเทศจีน จากนั้นได้ขยายตัวมายังอาณาจักรช้ายลาวซึ่งเป็นอาณาจักรของชนชาติไทย ดังนั้นก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพสู่ดินแดนสุวรรณภูมิก็ได้รับนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานมาแต่ดั้งเดิมแล้ว ส่วนในดินแดนสุวรรณภูมินั้น ก็ได้มีลัทธิมหายานเข้าไปแพร่หลายเช่นกันตั้งแต่ยุคแรก แต่ชนชาวพื้นเมืองในสุวรรณภูมิได้ยึดถือลัทธิหินยานอย่างเถรวาทมั่นคง ลัทธิมหายานจึงไม่แพร่หลายในยุคนี้

พระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิถึงสองครั้งด้วยกันคือ

ครั้งแรก ประมาณ พ .ศ.960 มีพระสงฆ์ฝ่ายเหนือจากแคว้นกัสมีระหรือแคว้นแคชเมียร์ นำพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานมาเผยแผ่ยังเกาะสุมาตราและชวา ตรงกับยุคที่อาณาจักรศรีวิชัยกำลังเรืองอำนาจ ต่อจากนั้นประมาณปี พ.ศ. 1300 มีกษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยขยายอิทธิพลเข้ามายังแหลมมลายู สันนิษฐานว่าช่วงระยะหนึ่งอาณาจักรศรีวิชัยน่าจะจะมีศูนย์กลางความเจริญอยู่ในบริเวณอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีด้วย เนื่องจากปรากฏศิลปกรรมรูปแบบของ

ศิลปะศรีวิชัยซึ่งสร้างขึ้นเพื่อพระพุทธรูปศาสนาลัทธิมหายานรวมทั้งศาสนาพราหมณ์ในบริเวณแห่งนี้จำนวนมาก

ครั้งที่สอง ช่วงปี พ .ศ.1550 พระเจ้าสุริยวรมันนักษัตริย์ขอม ขยายอาณาเขตครอบครองดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทยในปัจจุบัน และตั้งเมืองละโว้เป็นราชธานีสำคัญในการปกครองพระพุทธรูปศาสนาลัทธิมหายาน ซึ่งชนชาติขอมได้รับมาจากอาณาจักรศรีวิชัยทางสุมาตราและชวา ก็ได้เข้าสู่ดินแดนแถบนี้ด้วย ดังปรากฏหลักฐานโบราณสถานโบราณวัตถุอันเกี่ยวเนื่องกับลัทธิมหายานที่เรียกว่าศิลปะลพบุรี แม้ชนชาติขอมผู้มีอำนาจเหนือกว่าจะนับถือนิกายมหายาน แต่ชาวพื้นเมืองก็ได้ยินยอมนับถือนิกายนี้ตามขอมไปด้วยทั้งหมด บางส่วนยังคงนับถือนิกายเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ที่สืบมาแต่เดิม

ยุคที่ 3 ลัทธิมหายานอย่างพุกาม

ประมาณปี พ .ศ. 1600 พระพุทธรูปศาสนาในอินเดียได้ถูกรุกรานจากผู้นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพราหมณ์ จึงคลายความสำคัญลง ขณะที่อาณาจักรพุกามในพม่ามีกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจคือ พระเจ้าอโนรุธมหาราชทรงฟื้นฟูอุปถัมภ์พระพุทธรูปศาสนาลัทธิเถรวาท ซึ่งได้รับมาพร้อม ๆ กับที่เผยแพร่เข้ามาในสุวรรณภูมิยุคแรก จากการขาดช่วงการติดต่อสัมพันธ์ กับทางอินเดีย ทำให้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นลัทธิหินยานอย่างพุกาม ทรงนำพระศาสนาออกประกาศในดินแดนต่างๆ ที่ทรงขยายพระราชอำนาจไป ดังนั้นลัทธิหินยานอย่างพุกามจึงเข้ามาดินแดนล้านนา ล้านช้าง จนถึงลพบุรี

ในระยนี้ชนชาติไทยได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนสุวรรณภูมิหรือแหลมทอง โดยระยะแรกตั้งถิ่นฐานทางล้านนาจึงรับนับถือศาสนาพุทธลัทธิหินยานอย่างพุกาม ต่อมาเมื่อได้มีชนชาติไทยอพยพลงไปทางใต้ ตั้งหลักแหล่งบริเวณภาคกลางซึ่งชนชาติขอมมีอำนาจอยู่ ก็อนุโลมยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีและลัทธิศาสนาของขอมผู้มีอำนาจเหนือกว่าในขณะนั้น

ยุคที่ 4 ลัทธิลังกาวงศ์

พุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ เริ่มต้นประมาณปี พ .ศ.1696 เมื่อพระเจ้าปดุงมหาราชแห่งลังกาทวีป ทำการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นเป็นครั้งที่ 7 มีการปรับปรุงจัดวางระเบียบปฏิบัติในพระธรรมวินัยใหม่ โดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ทำให้พระพุทธรูปเจริญทั้งทางด้านการศึกษาและทางด้านการปฏิบัติ มีพระสงฆ์จากประเทศต่าง ๆ พากันเดินทางไปยังลังกาทวีปเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย

พ.ศ.1800 มีพระสงฆ์จากลังกาที่ปีเดินทางมายังเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมกับพระสงฆ์ไทยที่ไปศึกษาพระศาสนาในลังกา แล้วได้ ตั้งสำนักเผยแผ่ศาสนาขึ้น ระยะเวลานี้เป็นช่วงที่อาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง พระลังกาวงศ์จึงทำการบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุใหม่จากรูปแบบมหายานให้เป็นแบบของลังกาวงศ์ในปัจจุบัน

พ.ศ.1820 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัย ทรงทราบเกียรติคุณแห่งพระพุทธรูปศาสนาที่ลัทธิลังกาวงศ์ จึงทรงนิมนต์พระมหาเถระสังฆราชจากนครศรีธรรมราชมายังวัดอรัญญิกในกรุงสุโขทัย ตั้งแต่นั้นมาพระพุทธรูปแบบลังกาวงศ์ก็ได้เจริญยั้งยืนเป็นปึกแผ่นมั่นคงในดินแดนไทย ในขณะที่ลัทธิมหายานค่อยเสื่อมหายไป

พ.ศ. 1897 พระเจ้าลิไทกษัตริย์สุโขทัยองค์ต่อมาได้ทรงนิมนต์พระสุมน พระมหาสามีสังฆราชแห่งลังกาที่ปีมายังสุโขทัย ทรงเลื่อมใสพระศาสนาถึงกับเสด็จออกผนวช ณ วัดอรัญญิก

พ.ศ. 1913 พระเจ้าก้อนา แห่งอาณาจักรล้านนา ได้ส่งราชทูตทูลขอนิมนต์พระสังฆราชสุมนเถร จากพระเจ้าลิไทไปเผยแผ่ศาสนา จึงเป็นการเริ่มต้นพระพุทธรูปศาสนาที่ลัทธิลังกาวงศ์ในอาณาจักรล้านนา

มูลเหตุแห่งความนิยมบัวของสังคมไทย

ก่อนหน้าที่ความนิยม **บัว** อันเป็นคติเก่าแก่ของอินเดียจะเข้ามามีบทบาทต่อทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยนั้น ดินแดนประเทศไทย สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้ว จะมีพืชตระกูลบัวเจริญงอกงาม ตามแหล่งน้ำอย่างดาษดื่น ดังเช่นปัจจุบันหรือไม่และจะเป็นบัวพันธุ์ใดนั้นนายพิสิษฐ์ เจริญวงศ์ ได้กรุณาให้คำอธิบายในเรื่องนี้ว่า “ไม่มีหลักฐานยืนยันอย่างแน่ชัดเนื่องจากยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง เป็นต้นว่า การนำขึ้นดินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาวิเคราะห์หาละอองเกสรของบัวตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ แม้ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ งานศิลปกรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาเป็นหลักฐานสำคัญช่วยสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ความนึกคิด คติความเชื่อของผู้คนในยุคหนึ่งได้เป็นอย่างดี ก็ยังไม่พบภาพของพืชตระกูลบัว จะมีก็แต่ภาพต้นข้าวทำให้ทราบว่ามีคนสมัยนั้นรู้จักทำเกษตรกรรม” แม้ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีสนับสนุนแต่ก็ไม่อาจสรุปได้ว่าไม่มีพืชตระกูลบัวในยุคก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย บัวอาจยังไม่มี ความหมายสำคัญใด ๆ ต่อทัศนคติของผู้คนในยุคหนึ่ง จึงไม่มีการนำมาบันทึกไว้เป็นเรื่องราว

เมื่อเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ดินแดนสุวรรณภูมิหรือแหลมทองอันเป็นสถานที่ซึ่งชาวอินเดียรู้จักอย่างดีตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ด้วยในคัมภีร์พุทธศาสนาและชาดกต่าง ๆ มักกล่าวถึงการเดินทางผจญภัยฝ่าอันตรายข้ามทะเลด้วยเรือสำเภามายังดินแดนแห่งนี้ ก็ยังมีชื่อเสียงว่าเป็นดินแดนแห่ง

ความอุดมสมบูรณ์ ที่ชาวอินเดียจะนิยมเดินทางมาเลี้ยงชีพ และตั้งหลักแหล่งทำมาหากินจำนวนมาก ชนชาติดั้งเดิมในดินแดนนี้คือ ขอม มอญ ละว้า ต่างตั้งอาณาจักรของตนเป็น อิสระไม่ขึ้นแก่กัน อ อาณาจักรสำคัญในยุคนั้นคือ อาณาจักรทวารวดี อยู่บริเวณภาคกลางที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อาณาจักรยางหรือโยนก มีอาณาเขตทางเหนืออาณาจักรโคตรบูร หรือพูนัน มีอาณาเขตทางภาคอีสาน

ในบรรดาอาณาจักรต่าง ๆ เหล่านี้ อาณาจักรทวารวดีนับเป็นอาณาจักรใหญ่ มีความเจริญและอยู่ใกล้เส้นทางการเดินทางมาจากประเทศอินเดีย ชาวอินเดียจึงนิยมมาตั้งถิ่นฐานมากที่สุด นอกจากมาทำการค้าขายแล้ว ยังนำศิลปะวิทยาการต่าง ๆ มาเผยแพร่ด้วย เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนแห่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 300 นั้น คติความนิยมเกี่ยวกับบัวคงจะควบคู่มา กับศาสนาด้วย เนื่องจากงานศิลปกรรมแห่งยุคซึ่งหลงเหลือเป็นหลักฐานทางโบราณคดี ปัจจุบันส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อการพระศาสนาเป็นสำคัญนั้น มักจะมีบัวเป็นองค์ประกอบตามคติอินเดีย โบราณอยู่ด้วยเสมอ เช่น เป็นฐานดอกบัวรองรับพระพุทธรูป นอกจากนี้ยังมีบัวอยู่ในภาพสลักศิลา ภาพเขียนสี ลายปูนปั้น ที่ประกอบขึ้นเป็นเรื่องราวตามตำนานชาดกต่าง ๆ

ทวารวดี เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งถิ่นฐานในดินแดนแหลมทอง ก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพเข้ามา ซึ่งนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าอาจเป็นชุมชนที่มีเชื้อชาติมอญ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองอยู่ในยุคสมัยทวารวดี นอกจากนี้ยังปรากฏมีศิลปะโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาฮินดูด้วยเช่นกัน แสดงว่าแม้จะนับถือพระพุทธศาสนาแต่ก็ยังคงมีความเชื่อในคติลัทธิศาสนาฮินดูด้วย การที่ศิลปะในยุคทวารวดีสร้างขึ้นเพื่อพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงพบเห็นบัวสัญลักษณ์สำคัญตามคติของศาสนา มีบทบาทเป็นองค์ประกอบอยู่ในงานประติมากรรม และลวดลายประดับอาคารสถาปัตยกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ศิลปะทวารวดีรุ่นแรกมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-13 มีรูปแบบต้นเค้าอิทธิพลของศิลปะอินเดียสมัยอมราวดีและสมัยคุปตะ จนถึงรุ่นปลายอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 ซึ่งมีรูปแบบในลักษณะที่เป็นพื้นเมืองมากขึ้น วัฒนธรรมทวารวดีนั้นนักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า มีศูนย์กลางอยู่บริเวณภาคกลางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา จากนั้นได้แผ่ขยายอิทธิพลอย่างกว้างขวางทั่วไปในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเมืองสำคัญคือ นครปฐม อุทอง ลพบุรี ลำพูน ฯลฯ และจากศิลปะสมัยทวารวดีนี้เองได้เป็นหลักฐานสำคัญที่ทำให้เป็นข้อสันนิษฐานว่า บัวได้เข้ามามีบทบาทได้รับความนิยมในดินแดนไทยครั้งแรก ก็ด้วยมีพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 ซึ่งเป็นยุคปลายของศิลปะทวารวดีนั้น ศิลปะขอมจาก กัมพูชาได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนถึงภาคกลางบางส่วนของไทย นักโบราณคดี กำหนดเรียกศิลปะขอมในดินแดนไทยว่า ศิลปะลพบุรี สิ่งก่อสร้างที่เด่นและสำคัญ ของขอมคือ ปราสาทหิน และปราสาทอิฐ ที่มีอยู่หลายแห่งทั้งในดินแดนกัมพูชาและภาคอีสาน ของไทยซึ่งมักสร้างสำหรับเป็นเทวสถานในลัทธิศาสนาฮินดู บรรดาโบราณสถานเหล่านี้ มักจะ พบว่ามีบัวเป็นองค์ประกอบทางศิลปกรรมอยู่ด้วยในหลายหลากลักษณะและความหมาย ทั้งนี้ เนื่องจากบัวก็เป็นพฤกษชาติสำคัญตามคติลัทธิศาสนาฮินดูเช่นกัน

ตัวอย่างเช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง เทวาลัยในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย ตั้งอยู่บนยอด เขาพนมรุ้ง ตำบลตาเป็ก อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ มีอายุการก่อสร้างอยู่ในราวพุทธ ศตวรรษที่ 15 โดยทั่วไปมีภาพสลักเล่าเรื่องราวตามคัมภีร์ศาสนาฮินดู ได้แก่เรื่องราวของเทพเจ้า สำคัญของศาสนา 3 องค์ ที่เรียกว่า *ตรีมูรติ* ในรูปศิลปะแบบเกาะแก่งและบาปวนของขอม ดอกบัวซึ่งศาสนาฮินดูถือว่าเป็นดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ดำเนินแห่งชีวิต ก็ได้ปรากฏเป็น องค์ประกอบประติมากรรมสถาปัตยกรรมพบอยู่มากมายหลายแห่ง ได้แก่

แผ่นทองคำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสลักรูปดอกบัวแปดกลีบอยู่ในช่องศิลาแลงสันนิษฐานว่า คงเป็นแผ่นทองในแท่งศิลาฤกษ์ ดอกบัวแปดกลีบอาจหมายถึง เทพประจำทิศทั้งแปดในศาสนา ฮินดู หรือหมายถึง พลังอำนาจ

จากภาพสลักศิลาส่วนของทับหลังภาพนารายณ์บรรทมสินธุ์ หรือวิษณุอนันตะ ศยณะเป็น ภาพพระวิษณุบรรทมตะแคงอยู่เหนือพญาอนันตนาคราช มีดอกบัวผุดขึ้นจากพระนาภีมีพระ พรหมกำเนิดอยู่ในดอกบัวนั้น เพื่อทำการสร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งปวง ดอกบัวยังเป็นเทวูปโภค ของบรรดาเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่นทับหลังของซุ้มประตูกลางระเบียงคดทิศตะวันออกเฉียง มีภาพ สลักพระอินทร์นั่งชันเข่าเหนือหน้ากาล พระหัตถ์ขวาทรงดอกบัวอันมีความหมายแห่งพลังเช่นกัน นอกจากนี้องค์ประกอบสถาปัตยกรรมในส่วนขององค์พระปรางค์ก็จะมีการสลักลวดลายกลีบบัว ตามส่วนฐาน เรือนธาตุ แม้แต่ส่วนยอดที่ทำเป็นชั้นเชิงบาตรลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น บนสุดสลัก เป็นรูปดอกบัวรองรับนภศูลที่หักหายไป ภาพสลักต่าง ๆ ที่ปราสาทเขาพนมรุ้ง ยังปรากฏเป็น หลักฐานเกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าที่สูงที่สุดคือพระศิวะด้วยเครื่องสังเวียและของถวายต่าง ๆ สำหรับ ดอกไม้ที่บูชาเทพเจ้า แม้ไม่ปรากฏข้อความที่กล่าวถึงในจารึก แต่จากภาพจำหลักบนแผ่น ศิลา หน้าบันแผ่นหนึ่งสลักเป็นรูปชายหญิงนำเครื่องบูชามาถวายแต่เทพเจ้านั้น ในมือซ้ายของฝ่าย หญิงถือถาดจัดสิ่งของเรียงกันเป็นพุ่มอย่างเป็นระเบียบ ส่วนฝ่ายชายยกถาดถวายสำหรับเครื่อง

สังเวชนีไศบ่า ส่วนมือขวากำช่อดอกบัวตูม (บัวหลวง) เป็นหลักฐานแสดงว่าดอกบัวเป็นดอกไม้ที่มีอยู่ประจำในท้องถิ่นของยุคสมัยนั้นแล้ว จึงเก็บมาใช้สอย และการนิยมใช้ดอกบัวก็อาจเนื่องจากอิทธิพลของคัมภีร์ปุราณะของชาวฮินดูที่นิยมบูชาศิวเทพด้วยดอกบัวเช่นกัน

การทำพิธีบูชาพระศิวะที่พนมรุ้ง จะมีการสงฆ์น้ำพระศิวลึงค์ และบวงสรวงด้วยเครื่องสังเวทต่าง ๆ โดยมีพราหมณ์ประจำเทวสถานเป็นผู้ทำการบวงสรวง กษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูงผู้มีอำนาจในการปกครองเท่านั้นที่มีสิทธิ์ทรงดำเนินไปตามถนนที่มีเสาศิลาสี่เหลี่ยมสลักลวดลายกลีบบัวบนหัวเสาและลายดอกไม้สลักลวดลายที่ตักเรียงรายอยู่สองฟาก ทางเดินขึ้นสู่บันไดนาคราชทางขึ้นปราสาท สองข้างทางบันไดนาคก็มีเสาศิลาขยดคล้ายดอกบัวตูมตั้งเรียงเป็นระยะเช่นกัน ทางเดินตรงกลางสะพานนาคราชซึ่งเป็นพื้นศิลา มีภาพสลักลายดอกบัวบาน 8 กลีบ ล้อมรอบด้วยยันต์ซีดเป็นเส้นคู่ขนานกันไปกับราวสะพาน หัวยันต์ขมวดเป็นรูปกลีบดอกบัว อาจเป็นยันต์สำหรับบวงสรวงและประกอบพิธีเพื่อความสำเร็จและป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง หรือเป็นจุดกำหนดให้ผู้มาทำการสักการบูชาเทพเจ้าตั้งจิตอธิษฐานขอความคุ้มครองจากเทพเจ้าทั้งปวง จนถึงหน้าประตูमुखของปราสาทประธานก็จะมีฉัตรชัยรูปปีกกาสลักเป็นรูปดอกบัวบาน 3 ดอก ดอกบัวเหล่านี้ อาจจะเป็นเครื่องหมายที่ทำให้ผู้ที่ผ่านมาสู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพิธีคือ ครรรคฤหะ อันเป็นที่ประดิษฐานศิวลึงค์รูปเคารพอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีความบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน นอกจากนี้ยังมีแท่งศิลาทรายสีแดงอีกหลายชิ้นที่สลักเป็นรูปดอกบัวบานมีเกสรเป็นรูปกลุ่มกลมอยู่ตรงกลางล้อมรอบด้วยกลีบใหญ่ 5 กลีบกับกลีบเล็กแซมอีก 8 กลีบ มีลายลูกประคำเป็นวงกลมล้อมรอบ อาจเป็นแท่นสำหรับวางเครื่องบวงสรวงเทพเจ้า

ครั้นเมื่อชนชาติไทยเข้ามาตั้งหลักแหล่งมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิแล้ว ประวัติศาสตร์ชาติไทยจึงได้เริ่มต้นขึ้น ในปี พ.ศ. 1826 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชกษัตริย์ แห่งกรุงสุโขทัยได้คิดประดิษฐ์อักษรไทย ทำให้เรื่องราวของบัวในทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยมีความกระจ่างชัดยิ่งขึ้น ด้วยได้มีการกล่าวไว้ในศิลาจารึกว่า มีการนิยมปลูกบัวตามวัดวาอารามเพื่อเป็นพุทธบูชา มีการขุดตระพัง ปลูกบัวเพื่อนำน้ำไปประกอบพิธีในงานมงคลต่าง ๆ และยังมีการพรรณนาถึงบัว นานาพันธุ์ไว้ในงานวรรณกรรมสำคัญทางพุทธศาสนาจึงสันนิษฐานว่า บัวน่าจะเป็นพันธุ์ไม้ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงสุด และอาจมีการขยายพืชพันธุ์เพาะปลูกบัวกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในบ้านเมืองและแหล่งน้ำธรรมชาติ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา

นับตั้งแต่ราชธานีสุโขทัยสูญสมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ พระพุทธศาสนาได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากพระมหากษัตริย์และประชาชนชาวไทย ได้มีการทำนุบำรุงพระศาสนา และระเบียบประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมี

ความสัมพันธ์อย่างล้ำลึกในสังคมไทย เป็นทั้งหลักในการดำเนินชีวิต เป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม
หล่อหลอมให้สังคมไทยมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ดังนั้นเมื่อคติทางพระพุทธศาสนานิยมยก
ย่องบัวว่าเป็นพันธุ์ไม้ที่มีความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาสังคมไทยก็ย่อมมี
ทัศนคติและค่านิยมต่อบัวตามครรลองนิยมที่มีมาแต่โบราณด้วยเช่นกัน

